

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjysk Månedsskrift

6 • 2011

Sønderjysk Månedsskrift

Udgivet af
Historisk
Samfund for
Sønderjylland
i samarbejde
med Museum
Sønderjylland

Pris for medlemskab
295 kr. årligt incl. moms
og forsendelse.
Enkeltnumre 35 kr.
Særnumre 45 kr.

Ekspedition
Haderslevvej 45
6200 Aabenraa
Tlf. 74 62 46 83
hssdj@hssdj.dk
www.hssdj.dk

Kontortid
Mandag-torsdag 9-14

Redaktion
Kim Furdal (ansv.)
Museum Sønderjylland
ISL-Lokalhistorie
Haderslevvej 45
6200 Aabenraa
Tlf. 74 62 58 60
kifu@museum-
sonderjylland.dk

Lennart Madsen
Museum Sønderjylland
6100 Haderslev

Elsemarie Dam-Jensen
Museum Sønderjylland
6270 Tønder

© Sønderjysk Månedsskrift og forfatterne

Layout
Tekst & Design
Haderslev

Tryk
Winds Bogtrykkeri A/S
Haderslev

I dette nummer

Istedløven tur-retur 203

Den 10. september 'vender' Istedløven tilbage på sin oprindelige plads på Den Gamle Kirkegård i Flensborg. Kunsthistoriker Anne Blond, Museum Sønderjylland - Kunstmuseet i Tønder, tegner et kunsthistorisk portræt af løven mellem sejrsmonument og mindesmærke over de faldne.

*Her har jeg rod -
de lokalhistoriske årbøger 2010* 210

En stadsarkivar kom sidste år for skade at hævde, at den lokalhistoriske interesse var døende. Han skulle måske have set ud af vinduet eller blot i de lokalhistoriske årbøger fra Sønderjylland. Lokalhistorisk konsulent Kim Furdal, Museum Sønderjylland, har set på frugterne af det lokalhistoriske arbejde 2010.

Augustenborg-fotografen Richard Reich 217

Det er sjældent, at linsen rettes mod de professionelle fotografer bag kameraet. En undtagelse er Arild Richard Larsens artikel om sin bedstefar og fotograf i Augustenborg, Richard Reich. Artiklen blev første gang bragt i årsskriftet for Augustenborg Lokalhistoriske Forening.

Grænselandskronik 223

April kvartal blev en turbulent periode, da regeringen indgik en aftale med Dansk Folkeparti om skærpet grænsekontrol som en del af forliget om afskaffelse af efterlønnen. H.E. Sørensen har fulgt debatten, som han betegner som hysterisk.

Bognyt 234

Det sker - i Museum Sønderjylland 236

Bagsiden om forsiden 240

Gerret Liebing Schlaber er gået bag historien om Flensborg Gamle Kirkegård, som ikke var så gammel endda, da Istedløven blev afsløret for første gang på kirkegården den 25. juli 1862.

Forsidebilledet:

Mens vi venter på løven. Løven er klar til at blive løftet op på sin sokkel.

Foto: Peter Dragsbo

Istedløven tur-retur

Af Anne Blond

Selv en nationalt ombejlet løve kan komme ud for meget i sit liv. Den 10. september 2011 bliver Istedløven genplaceret på sin oprindelige plads på Den Gamle Kirkegård i Flensborg som et monument over de gode relationer i grænselandet. Kunsthistoriker Anne Blond, Museum Sønderjylland - Kunstmuseet i Tønder, tegner i den anledning et kunsthistorisk portræt af løven mellem sejrsmonument og mindesmærke over de faldne.

NATTEN MELLEM DEN 19. og 20. oktober 1859, få måneder før den skal forlade værkstedet og støbes, falder en løve sammen på Materialegården i det indre København. Havde dyret med de antropomorfe træk monstro drømt om sine fremtidsudsigter? Et liv først som stridsemne i en hed debat om nationalfølelse og grænsedragninger i det dansk-tyske Slesvig, senere som et lettere invalideret tysk krigsbytte, dernæst tysk krigstrofæ, så amerikansk krigsbytte, så opstillet som afventende nationalt monument eller nærmere nationalt kuriosum i København blot et stenkast fra, hvor den var kommet til verden, herpå måneders venten i transportkasser for endelig som næsten 150-årig at vende tilbage til det sted, hvortil den oprindeligt var tænkt - nu blot i en by, der ikke længere er dansk, men tysk. Denne skæbne ville kunne tage pusten fra selv en stærk og fattet løve og få den til at give op som en hvilken som helst skulptur i det offentlige rum, idet disse plejer at

leve et liv solidt bundet til det sted, hvor de en gang er sat op.

Men det er nu nok mere sandsynligt, at den bare er blevet for tung, at skeletkonstruktionen ikke længere har kunnet bære den til stadighed voksende mængde af adderende ler, der kun er blevet større i takt med, at bestillingskomitéen for løvemonumentet fik samlet et uventet stort pengebeløb ind.

De nationalliberale

Hovedpersonen i denne komité, den glødende nationalliberale politiker og amtmand i Vejle, Orla Lehmann, var samtidig ophavsmand til idéen bag det nationale monument - en idé, som han fremlagde i et brev til billedhuggeren H.W. Bissen i 1858.

H.W. Bissen havde på dette tidspunkt netop færdiggjort monumentet Landsoldaten i Fredericia og havde straks herefter fået bestilling på fremstilling af en buste over den danske overgeneral F.R.H. Bülow til opstilling sammesteds. Såfremt indsamlingen til denne gav overskud, ønskede Orla Lehmann, at pengene skulle gå til: "...et Monument over Isted Slaget paa det smukkeste Punkt paa den smukke Flensburg Kirkegaard, nemlig en høi Søile af Bornholmer Steene med en Bronze-løve ovenpaa, og paa det høie Fodstykke Basreliefportrætter af Lessøe, Schleppegrell og Trepka, som alle Tre ligge der paa Kirkegaarden, og paa den fjerde Side en Inscription: 'Paa denne Kirkegaard hvile osv. ...'")

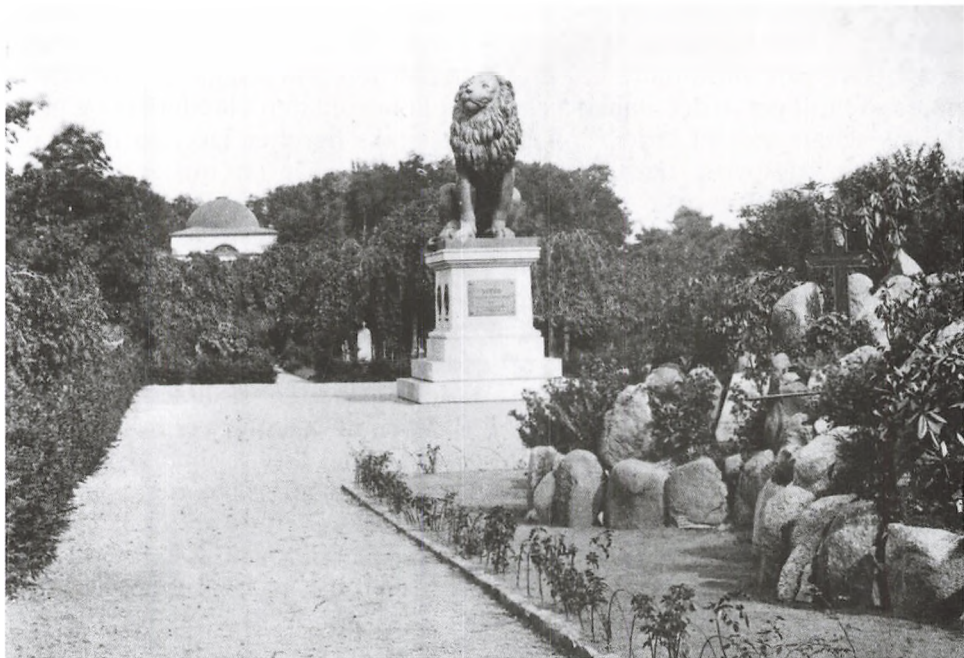
En meget udførlig beskrivelse af både placering, materialer, mål, inskriptioner samt ikke mindst bestemmelse af den allegoriske form, monumentet for slaget ved Isted skulle antage.

Som citatet også vidner om, yndede Orla Lehmann ikke kun at påvirke kunstneres virksomhed, han foreskrev direkte regler for de kunstneriske udformninger og styrede kunstnerne stramt hen imod disse.²⁾ Men han var også politiker og havde en mission. Efter han havde været med til at indføre Grundloven, mente han, at Danmark, dvs. det danske folk, ikke kun skulle samles under samme lov, men også i en fælles national kultur. Og et vigtigt redskab i bestræbelserne på dette var kunsten.

Politik var langt hen ad vejen kulturpolitik for Orla Lehmann.³⁾

I kunstens verden var han heldig at finde støtte hos Danmarks første og eneste kunsthistoriker på dette tidspunkt, professor på Kunstakademiet, docent ved Københavns Universitet og direktør for det senere Statens Museum for Kunst, N.L. Høyen, der sluttede op omkring de nationalliberale synspunkter. Han søgte at påvirke kunstnerne med disse i foredragsrækker, undervisning, skrivelser og diskussionsaftener, særligt i perioden 1844-63. N.L. Høyen ønskede ultimativt at lade antikkens stilistiske og motiviske verden vige til fordel for en billedkunst, der orienterede sig imod Norden og i særdeleshed imod Danmark i form af den nordiske mytolo-

Istedløven fotograferet på Flensborg Gamle Kirkegård af Friedrich Brandt, Flensborg, fra løvens stolte og majestætiske side. Til højre ses mindehøjen for de faldne danske soldater.

gi, dansk historie, dansk folkeliv og ikke mindst det danske landskab.

Det var selvsagt ikke alle kunstnere, som var lige begejstrede for de to chefideologers nationale og folkeopdragende tanker, og nogle fastholdt da også, at kunsten og det, den kunne, var af universel karakter og intet havde at gøre med landegrænser og folkeånd. De blev af den senere berømte kunsthistoriker Emil Hannover omtalt som 'Europæerne' mens de, der fulgte N.L. Høyen, gik under betegnelsen 'De Nationale'.⁴⁾ Af disse er folkelivsskildreren Jørgen Sonne og landskabsmaleren J.Th. Lundbye måske de mest fremtrædende malere, mens H.W. Bissen bestred hvervet som Danmarks største nationale billedhugger. Med undtagelse af det nationale, som var H.W. Bissens egen fortjeneste, havde han overtaget denne titel fra læremesteren Bertel Thorvaldsen, der igennem det meste af sit liv var bosiddende i Rom, hvor H.W. Bissen siden 1824 havde fungeret som hans assistent i en 10-årig periode.

Kunstnerisk brud

Hjemvendt til København i 1834 fik H.W. Bissen oparbejdet et stort og produktivt værksted med flere ansatte. Her blev der især arbejdet på offentlige udsmykningsopgaver som f.eks. Dronningetrappen til Christiansborg samt adskillige forevigelser af fortidens og samtidens helte. Disse portrætmonumenter og portrætbuster var H.W. Bissens spidskompetence, idet han brød med de Bertel Thorvaldsen'ske idealfigurer, og tilførte menneskeskildringen en realisme ikke kun i ydre, men også i indre lighed. Han mestrede balancen at nå tæt ind på livet af sine modeller og

Gipskopi af Istedløven fra omkring 1900.

overføre deres egenart til leret uden dog direkte at udlevere den portrætterede.⁵⁾

Denne nyvundne realisme i dansk skulptur bliver for alvor tydeliggjort, da 'den nationale' H.W. Bissen med en skitse af en ikke-allegorisk figur, nemlig en menig landsoldat, ikke uventet vinder over 'europæeren' J.A. Jerichau i en konkurrence om udarbejdelsen af et monument over sejren i slaget ved Fredericia juli 1849.

Landsoldaten er en unik skulptur, idet den er udtryk for en helt ny drejning i dansk kunst. Her er der tale om et nationalt monument, der ikke gengiver en bestemt militærstrateg, men derimod en ukendt soldat i samtidens militæruniform frem for den

antikke klædedragt⁶⁾ Skulpturen er ikke længere udstyret med attributter og symboler fra den klassiske, op-højede verden, men tværtimod med realistiske og genkendelige våben fra den aktuelle krig. Den udviser ikke en tyst og indadvendt ro, som det var sædvanen fra de Thorvaldsen'ske værker, men er udadvendt og i bevægelse. Palmegrenen, den gamle verdens symbol på fred, er blevet til en bøgegren - stadig et symbol på fred, men på dansk manér!

Skulpturen krævede i sin tilegnelse således ingen forkundskaber, den appellerede bredt, og lav som høj kunne identificere sig med figuren. De nye demokratiske spilleregler havde vundet indpas nu også i kunstens verden, det nationale monument var blevet folkeliggjort.

Om det var Orla Lehmanns meget udførlige instrukser og dermed tilsvarende indskrænkning af den kunstneriske frihed, overskridelsen af deadline, da løven sent i forløbet falder sammen med det deraf øgede tidspres, løvemotivet i sig selv, da det viser sig besværligt for H.W. Bissen at studere et sådant dyr i levende live over en længere periode, eller en helt fjerde årsag, er umuligt at sige. Men det nationale mindesmærke, der nu kommer fra den aldrende billedhugger, Istedløven, også kaldet Flensborgløven, har med Landsoldaten in mente svært ved at leve op til dennes kunstneriske styrke. Det virker derfor, som om H.W. Bissen ikke evner at følge op på sit eget realistiske gennembrud i skulpturen og i stedet tager et skridt baglæns.

Løven som monument

Da Istedløven den. 25. juli 1862 bli-

ver afsløret på Flensborg Kirkegård, er den placeret kiggende mod syd lige over for og i helhed med en kunstigt anlagt gravhøj, hvorpå en række bautasten er sat i rækker og på hvis top, dannebrog vajer. En høj til minde om de faldne danske krigere og en markant nationalliberal fordanskning af mindesmærket i og med stedet på denne måde får skabt en direkte erindringslinie tilbage til den danske fortid.⁷⁾

Den støbte bronzeløve er efterhånden blevet 3,75 meter høj. Den er afbildet siddende, som om den har været model og nu er fastfrosset i den position, kunstneren har sat den i, rank og stiv med fuldt udstrakte og, i forhold til de tilsyneladende lidt svage bagben, meget stærke forben. Halen falder som det eneste afslappede ned ad soklen. Manken er imponant, og det synes som i historien om Samson som om, H.W. Bissen har villet lægge løvens kraft og styrke her.

I forhold til dens frontale placering på soklen drejer den hovedet mod sin egen højre side og løfter snuden lidt op, så øjnene kommer til at stirre langt ud i det fjerne. Alt efter, hvor beskueren står i forhold til løvens hoved, alt efter hvilken vinkel, man ser det fra, forandrer den udtryk. Frontalt, samt i en position lidt til højre for skulpturen, vil beskueren opleve løven som et venligt dyr, der vejrer noget i luften eller sidder trukket ind i sig selv, afventende. Hvis beskueren går til venstre for skulpturen, i samme retning som løven vender hovedet, mødes vedkommende af et stolt, majestætisk udseende dyr, hvis hovedholdning virker, som om det bevidst, uforskammet og lidt i trods kigger hen over hovedet på beskueren.

Soklen rager med sine ca. fire meter godt op i landskabet og synes da også kolossalt stor for datiden.¹⁰ I lighed med en billedramme markerer soklen et kraftfelt for sin skulptur, idet den isolerer det bårne fra omgivelserne og dermed sikrer indstiftelsen af en anden virkelighed end beskuerens. Højden fra jorden fortæller desuden, hvor ophøjet det bårne betragtes, hvorfor løven på ingen måde kan betragtes som selvudslettende.⁹ Der er med andre ord ingen tvivl om, at dens knap otte meter potenserer en helt særlig magt- og stolthedfølelse.

Sokkeldekorationen er stort set blevet, som Orla Lehmann ønskede,

nemlig udsmykket med basrelieffer af de fire mest fremtrædende officerer fra Istedslaget. For- og bagside er derimod forsynet med en lidt anden indskrift end ophavsmandens oprindelige forslag. Forsiden bærer indskriften: "Isted den 25. juli 1850. Det danske folk rejste dette minde"¹⁰, mens bagsiden rummer et vers af den nationalliberale politiker og digter Carl Ploug, der lyder: "*Trofaste Kæmper i Farens Stund / mandig har værnet vor Odelsgrund. / Trofast skal Vagt ved Graven være. / Manddom skal skærme Arv og Ære*".¹¹

Både løvens dobbelte ansigtsudtryk og inskriptionerne på den sarkofag-

Foto: Museum Sønderjylland, ISL-Lokalhistorie.

Istedløven fotografet på Flensborg Gamle Kirkegård af Friedrich Brandt, Flensborg, fra løvens mere venlige og imødekommende side.

Til venstre ses mindehøjen for de faldne danske soldater.

lignende del af soklen peger i retning af et 'tveægget' monument. Et monument, der ikke kan blive enig med sig selv om, hvorvidt det er et gravminde over de faldne ved slaget ved Isted i 1849, sådan som den afventende, ud-i-evigheden-stirrende løve, Carl Plougs vers samt placeringen på Flensborg kirkegård vidner om, eller

om det er et krigs- og sejrsmonument over selvsamme slag, som den stolte, lidt hovne side af løven, inskriptionen på forsiden af soklen samt Orla Lehmanns oprindelige tanke, 'et Monument over Idsted Slaget', vidner om, og derfor opnår at være et både-og.

Et taktisk farligt valg af de natio-

„Uebermuth thut selten gut!“

Beseitigung des Idstedter Löwen durch schleswig-holsteinische Patrioten
am 26. Februar 1864.

“Uebermuth thut selten gut” oversat til dansk “Overmod fører sjældent til noget godt”, står der på dette træsnit af S. Hamburger, Hamburg, fra 1864. På træsnittet ses slesvig-holstenske patrioter i gang med at fjerne løven. Det er stærke sager i en dansk bevidsthed.

nalliberale, da løven ender med at tale til de nationalistiske følelser på begge sider af striden mellem helstatsdanskerne og de tysksindede slesvig-holstenerne. Der skulle heller ikke gå ret lang tid, før løven igen blev et hedt debattemne i en ny krig mellem de rivaliserende parter.

Skulpturer, særligt monumenter og ikke mindst gravmæler, er skabt i det timeliges modbillede som det, der ikke forgår, selvom det afbildede for længst er borte. De er sejlivede og tit gjort af et uforgængeligt materiale, så at omstyrte et monument af denne art er en symbolsk handling, der er til at forstå, noget mere end et drab på det afbildede.

Det kendes fra de tidligere Østlandes nedtagelse af Lenin- og Stalinstatuer eller amerikanernes nedtagelse af den mægtige Saddam Husseinstatue i Bagdad; billeder, som næsten ikke er til at glemme, hvis de først er blevet en del af et menneskes bevidsthed. Omstyrtelsen af Istedløven den. 22. februar 1864 var da heller ikke noget, Danmark hurtigt glemte. Løven overlevede, men skulle så grueligt meget igennem, før den igen fandt tilbage på selvsamme plads, hvorfra den blev nedtaget for 150 år siden. ■

Litteraturliste

Dam Christensen, Hans: Billedkunsten. Om kunsthistorien, N. L. Høyen og folkets billedkunst. I: Palle Ove Christiansen (red.). *Veje til danskheden. Bidrag til den moderne nationale selvforståelse*. København 2005.

Hornung, Peter-Michael (red.): *Ny Dansk Kunsthistorie* bind 3. København 1994.

Kunstbladet. Udgivet af Kunstforeningen i Kjøbenhavn 1923-24. København, 1924.

Madsen, Herman & Niels Th. Mortensen: *Dansk skulptur*. Odense, u.å.

Poulsen, Bjørn & Ulrich Schulte-Wülver (red.): *Istedløven. Et nationalt monument og dets skæbne*. Herning 1993.

Rostrup, Haavard: *H.W. Bissen I-II*, København, 1945.

Sørensen, Jens Erik (red.): *Dansk skulptur i 125 år*, København, 1996.

Troelsen, Anders: *Skulpturen, stedet og soklen. I: Anders Troelsen (red.). Synsvinkler på skulpturen*. Aarhus, 2002.

Noter

- 1) Rostrup, Haavard: *H.W. Bissen I-II*, København, 1945, bind I, side 372.
- 2) Damsgaard, Nina: Den nationalliberale kunstopolitik. I: *Istedløven. Et nationalt monument og dets skæbne*, side 27.
- 3) Samme, side 19.
- 4) *Ny Dansk Kunsthistorie* bind 3, side 219.
- 5) Se bl.a.: Herman Madsen og Niels Th. Mortensen: *Dansk skulptur*, side 204.
- 6) Måske er soldaten alligevel ikke så ukendt. Ansigtsstrukturen kan minde om J.Th. Lundbyes og dermed også indirekte være en hyldest til den nationale maler, der deltog i Treårskrigen, men faldt for et vådeskud i april 1848.
- 7) Ostwald, Jürgen: Isted og mindesmærkerne på Den gamle Kirkegård i Flensborg. I: *Istedløven. Et nationalt monument og dets skæbne*, side 65-69.
- 8) Samme, side 71 og 76.
- 9) Troelsen, Anders: *Skulpturen, stedet og soklen. I: Synsvinkler på skulpturen*, side 62.
- 10) Adriansen, Inge: Istedløven - et nationalt monument med vekslende symbolværdi. I: *Istedløven. Et nationalt monument og dets skæbne*, side 94.
- 11) Samme, side 95.

Her har jeg rod - de lokalhistoriske årbøger 2010

Af Kim Furdal

En stadsarkivar kom sidste år for skade at hævde, at den lokalhistoriske interesse var døende. Han skulle måske have set ud af vinduet eller blot i de lokalhistoriske årbøger fra Sønderjylland. Lokalhistorisk konsulent Kim Furdal, Museum Sønderjylland, har set på frugterne af det lokalhistoriske arbejde 2010.

Indledning

“**H**ER HAR JEG ROD. Herfra min verden går”. Den lokalhistoriske kliché har jeg haft det svært med i mange år. For hvad vil det egentlig sige? Træer har rødder. Jeg har fødder, og de er altid i det HER, som skabes af min krop. Men for mange er det indgangen til den lokalhistoriske interesse. Vi beskæftiger os med lokalhistorie for at forstå vore rødder. “Grav hvor du står!”, lød kampråbet i 1970’erne. Men graver man et spadestik dybere, så handler det måske mere om min rod og min verden. Trækker vi de fulde konsekvenser af ejefaldet, så bliver det en meget individualistisk lokalhistorie, hvor samfundet - forstået som lokalsamfundet - forsvinder til fordel for det enkelte individ. Det passer måske godt ind i en individualistisk tidsalder, men passer det ind i lokalhistorien? Jeg bor og lever i Aabenraa, men vender jeg blikket 360°, så oplever jeg andre, der lever et helt andet liv, og som oplever en helt anden by. Vi deler et fælles rum, men deler vi meget andet i

en globaliseret tid? Min rod, er det meget andet end netop min rod, og hvor bliver lokalsamfundet i givet fald af?

Ser man i store dele af de lokalhistoriske årbøger, så har de, som skriver lokalhistorie, truffet et valg. Her samler man på ‘rødder’, som sommerfuglesamleren samler på sommerfugle, så man med tiden kan stykke lokalhistorien sammen af de mange livshistorier. De lokalhistoriske årbøger 2010 er langt hen ad vejen et bidrag til rodnettet.

Londondanser

Årbogen fra Jegerup er som altid interessant at læse, fordi den, med helt nye unge erindringsbidrag fra Jegerupper, som rejser rundt i den globale verden, udfordrer den lokalhistoriske selvforståelse. Denne gang sker det med bidraget ‘London - den 10. største danske by!’ af Pernille Sahl Taylor, som har taget fast ophold i London sammen med sin engelske mand. Og der bliver hun nok boende. Som hun udtrykker det: “Mit forhold til London bliver mere interessant og berigende, jo længere jeg bor her, og når jeg er væk fra byen, enten på ferie eller i Danmark, glæder jeg mig altid til at komme hjem til London. Som Hanne er jeg også dansker, jeg er bare Londondanser”. Tænk lige en gang til over det - Londondanser - en fusion af to verdener. Tankevækkende også i en grænse-landssammenhæng. Hjem er flyttet

til London fra et lokalsamfund, der er hullet som en schweizerost. Så holder årbogen fra Rødning sig mere til hjemstavnen. Her kan man bl.a. læse Peter Bruun og Peter Bruun Niensens artikel 'Om gårdejer Peter Bruun, Tor-num, og hans efterkommere i Lintrup sogn'.

Der er i disse år ved at ske en forskydning i erindringsstoffet fra mellemkrigsårene til tiden efter 1954, hvor især 1950'erne er blevet hot stof, men endnu kan man læse erindringer om perioden før befrielsen i 1945. Jens J. Christoffersen kom som 12-årig til Nordborg, hvor hans far blev forflyttet til som toldassistent. Det er starten på hans erindringer i det nye årsskrift for Nordborg-området, som slutter, da han i 1930 flytter til København for at komme i lære som boghandlerelev. Årsskrift for Aarøsund Lokalhistoriske Arkivforening bringer Sigrid Elisabeth Schourups erindringer om livet i en lille købmandsfamilie i 1930'erne. Besættelsen er altid godt stof og endnu ikke udtømt for erindringer. Gert Ove Hansen fortæller i årbogen for Gråsten om sine oplevelser under besættelsen og de første efterkrigsår. Så er man lidt mere i tvivl om, hvor man befinder sig tidsmæssigt i Christian Thomsens erindringer 'Min barndom i Klatteup', som man kan læse i årbo-

Årbogen fra Jegerup Sogn er aldrig gået af vejen for at overskride lokalhistoriens traditionelle grænser med sine erindringer fra unge født og opvokset i Jegerup. I 2010 fortalte Pernille Sahl Taylor om sit liv i London og det at være londondanser.

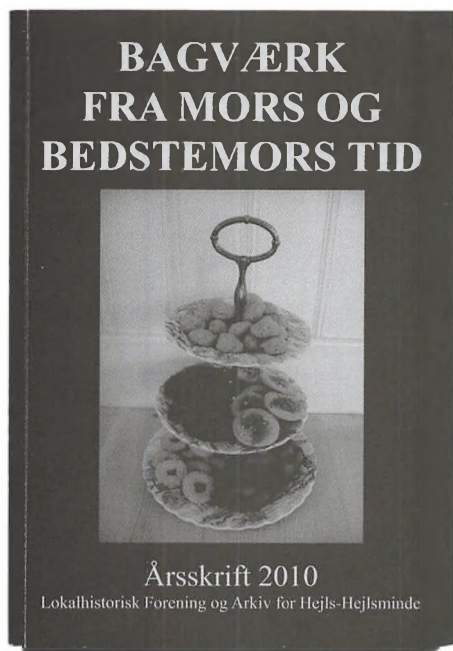
gen fra Ensted. En stor del af erindringerne handler om besættelsen, så mon ikke den starter i slutningen af 1930'erne?

I årbogen for Bevtoft-Tirslund fortæller Alfred Tychsen i 'Fra Neder Jerstal til USA' om sit udvandrerliv i USA, fra han emigrerede i 1950. Fra udvandring til indvandring. "Jeg forstår godt fremmedarbejderne", fortæller Hanne Johannsen med et smil, da hun bliver interviewet af Lis Mikkelsen i forbindelse med sin 90-års fødselsdag. Interviewet bringes i årbogen for Toftlund. På sin 90-års fødselsdag føler hun sig dog 'hjemme' i Sønderjylland, selv om hun aldrig har fået lært "det bløde melodiske sprog". Det skal nok falde i god jord hos læserne.

Vi nærmer os 2014, hvor Sønderjylland og resten af Danmark kan markere 100-året for udbruddet af Første Verdenskrig og 150-året for krigen i 1864. 'Langs Fjord og Dam' tager lidt

Foto: Årsskrift fra Jegerup Sogn.

Lokalhistorisk Forening og Arkiv fra Hejls-Hejlsminde har haft stor succes med 'Bagværk fra mors og bedstemors tid', der nu er kommet i andet oplag.

forskud med to artikler. 'Fra Flensborg til Korsør' dækker over et rejsebrev, som Haderslev Historiske Arkiv har købt på en auktion i Tyskland. Rejsekskribenten hedder Oscar, men vi kender hverken efternavn, eller hvor han stammer fra, om end beskrivelsen tyder på, at han stammer fra Vestslesvig. Det er en interessant rejsebeskrivelse fra såvel Sønderjylland som Nørrejylland, men det er ikke umiddelbart klart, hvilken særlig tilknytning rejsebrevet har til Haderslev. Den anden artikel er Hans Skytts erindringer om sin tid som soldat under Første Verdenskrig.

I modsætning til mange andre vendte Hans Skytt hjem. 'Glimt', års-

skriftet for Øster Lindet, bringer en række korte biografier og levnedsskrivelser af sognets faldne under Første Verdenskrig, som er indskrevet på mindstenen i sognet. Årbogen for Gram kommer også vidt omkring i verden, denne gang med vikingeskibet 'Imme Gram', som de gule spejdere byggede i 1963. Det er Svend-Erik Ravn, der tænker tilbage på sine oplevelser med skibe til bl.a. Aalborg og Themsen. I årbogen fra Oksenvad fortsætter landmand Hans Kisendal sine erindringer, der startede i årbogen fra 2009. Årsskriftet fra Oksenvad har tradition for temanumre, men man kan nok stille spørgsmålet, om en enkelt erindring kan bære to årsskrifter.

'Hvem var de?' er overskriften på en af de mere utraditionelle tilgange, som man finder i 'Fra Skærbæk-egnens Fortid', som bærer undertitlen 'Kendte personer på Skærbæk-egnen 1500-2010'. Her har den myreflittige forfatter H.E. Sørensen skrevet 215 biografier over personer, "... der har haft betydelige offentlige hverv eller på anden måde udmærket sig, er født inden for den tidligere Skærbæk kommune, har boet her i en længere periode eller har haft en væsentlig del af sit virke her". Hvem er vigtig for Skærbæk, og hvem er ikke? Uden at gå ind i en koldkrigsdiskussion om prioriteringer kan man undre sig over, at f.eks. forfatteren Peter Seeborg er medtaget, når hans eneste forbindelse til Skærbæk er et sommerhus på Rømø.

Skal kilderne ikke tørre ind i en tid, hvor en stor del af den moderne kommunikation foregår over nettet, så skal der ske en aktiv indsats i de lokalhistoriske arkiver for at indsamle

privatarkiver, dagbøger, erindringer og interview, hvis ikke det hele skal forsvinde med et 'delete' på tastaturet. Kilderne skal plejes. Det har man blik for i Vonsbæk, hvor formand for den lokalhistoriske forening Holger Eskildsen kommer med en inspirerende opfordring til at skrive dagbog. Dette være bragt videre til andre.

Gård- og husmandshistorie

Gård- og husmandshistorie er en genre på retur, men har endnu sine entusiaster. I næsten al ubemærketthed er 2011 300-året for udskiftningerne i Varnæs. Dette enestående jubilæum markerer årbogen for Bovrup og Varnæs med ejerlister over gårde og huse i Varnæs ejerlav, oprindeligt udarbejdet af Ib Andersen. Årbogen for Halk-Hejsager bidrager til genren med beskrivelser af ejendommene på Halkvej. Mens der her er tale om ejerlister, så er det en underdrivelse, når Ingrid Kristine Nissens artikel bærer overskriften 'Lidt historie om Hovslund by, og dens indbyggere'. Det er faktisk en fyldig artikel, men i modsætning til de førstnævnte bygger denne oversigt på hendes erindringer fra 'barnsben' og frem til ca. 1960. Årgangen rummer dog også artikler om enkelte gårde og huse, som H.H. Bangs artikel om Plusgård, der bringes i årbogen fra Bov og Holbøl sog-

ne, og Jørgen Wrangs artikel om Smedestedet i Dyndved. Her går man i dybden, men typisk også kun i dybden med de sidste knap 100 år.

Andre veje

Nogle går deres helt egne veje som i Hejls-Hejlsminde, hvor årsskriftet 2010 er et temanummer, 'Bagværk fra mors og bedstemors tid', om husmødre 1900-1960 og deres bagværk. Efter en kort introduktion om landhusmødrene af Gunnar Midtgaard Krag rummer bogen portrætter af en række husmødre og opskrifter på deres bagværk. Her bliver lokalhistorie en sanselig oplevelse, først for øjnene, men også for smagsløgene. Bogen er blevet en lokal succes, som nu er udkommet i andet oplag. På flere måder et rigtig godt initiativ, men jeg savner dog, at Gunnar Krag i indledningen havde gjort sig nogle overvejelser om lokale bagetraditioner og opskrifternes veje, for mange af opskrifterne er ikke lokale.

Hvem fylder så meget i lokalhistorien, at de skal med i et galleri af markante personer i lokalsamfundet? Forfatteren Peter Seeberg har fundet vej til 'Fra Skærbækegnens fortid', da han havde et sommerhus på Rømø.

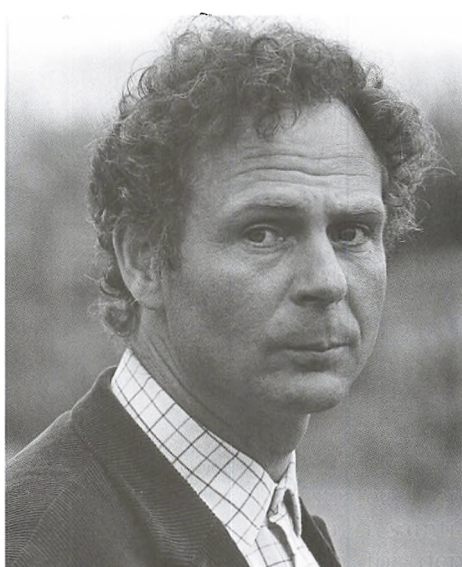

Foto: Museum Sønderjylland, ISL-Lokalhistorie.

Hvad bestiller 600 døde kinesere om bord på 'Cecilie' af Aabenraa? Det undrede Petur Petersen Dall, og det kom der en rigtig god historie ud af, som man kan finde i 'Historier fra bybakken'. I artiklen '... Mellem himmel og jord' fortæller han om en lukrativ forretning med en helt speciel last.

De frivillige brandværn er aktuelle i disse år, hvor der er varslet nedlæggelser af flere brandværn i Sønderborg og Aabenraa kommuner. Der er jævnligt bidrag om dette særlige sønderjyske fænomen i årbøgerne. Dette gælder også i 2010, hvor man i årbogen fra Vojens kan læse om det frivillige brandværn i Vojens kommune. I 1998 overgik opgaverne til Falck. Samtidig blev der stiftet et nyt frivilligt brandværn, som i 2010 havde 30 medlemmer. Det nye brandværn ejer en brandbil med udstyr, men må ikke slukke brande! 'Det

gamle Løjt' har flere gange bragt artikler om brandværnene. Dette gælder også i år, hvor brandkaptajn Iver Kaack fortæller om Løjt Frivillige Brandværn.

Mens de ulønnede brandmænd er ved at blive afløst af lønnede brandmænd for at spare penge, er der andre foreninger, som for længst er forsvundet. Dette gælder bl.a. de mange andelsfryseforeninger, hvis frysehuse endnu kan ses i landskabet. I årbogen for Felsted sogn har Ellen Jensen registreret sognets frysehuse. "Det var især en stor lettelse for husmoderen, der nu ikke længere skulle henkoge kødet, ej heller salte så meget", skriver hun. Nu har vi hørt så meget om den lille grå Fergusons betydning for landmanden i efterkrigsårene. Måske var det på tide, at vi fik historien om frysehuset og andre innovationers betydning for den sønderjyske husmor?

Der er stor interesse for de mange anonyme frysehuse og deres historie. Her er det fhv. frysehus i Højer.

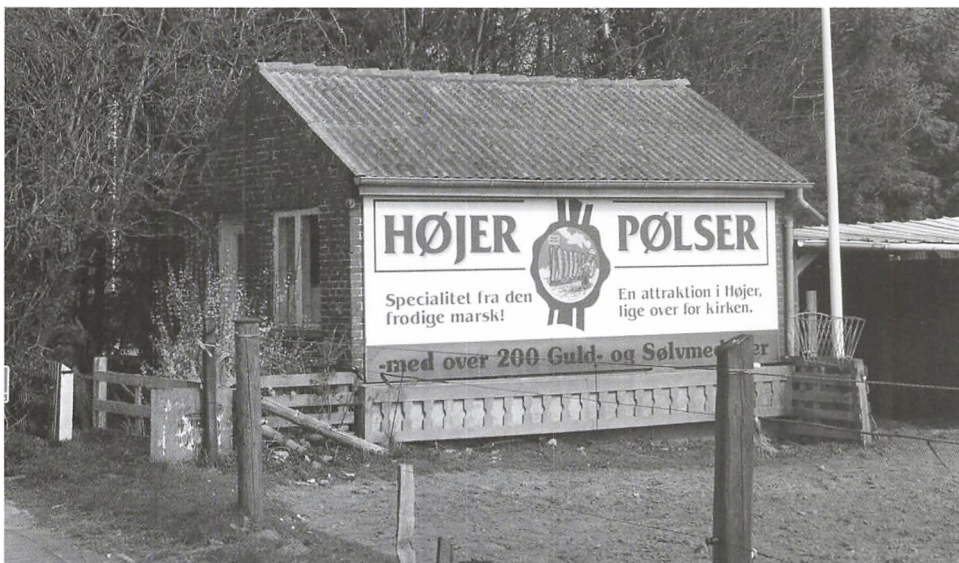

Foto: Kim Furdal.

De tyske flygtninge i slutningen af besættelsen og de første efterkrigsår har fået stor opmærksomhed gennem de senere år efter overlæge Kirsten Lyllofs opsigtsvækkende undersøgelser af den store dødelighed blandt flygtningene. Lokalt er der også ved at vise sig en interesse for emnet. I årsskriftet fra Hørup sogn har Anna Kirstine Nielsen lavet en lille og ukontroversiel artikel om de tyske flygtninge på Hørup Klint.

Teglværkerne omkring Flensborg Fjord fylder meget i bevidstheden, men omkring 1900 lå der mange mindre lokale teglværker omkring større og mindre bysamfund. Således også i Hoptrup sogn, som Jørgen Hasberg har skrevet om i artiklen 'Teglværker i Hoptrup sogn', der bringes i årbogen fra Hoptrup sogn. Lidt nordøst for Hoptrup har Niels Bladt skrevet en artikel til årsskriftet for Starup sogn om sognets gamle stednavne.

Arkæologien og den ældste historie fylder traditionelt forsvindende lidt i de lokalhistoriske årbøger, men et par artikler er det blevet til i 2010. Ulstrup havde i 2010 besøg af arkæologerne fra Museum Sønderjylland. Det har givet Knud Tejlgaard Jensen anledning til at skrive en artikel i årsskriftet for Sundeved, 'Mine naboer på Rosenvej helt tilbage fra ca. år 2000 f.Kr.', om udgravningsarbejdet på nabogrunden. "Juni måned var en oplevelsesrig måned for os, der bor så tæt ved", skriver han. Moltrup-Bjerring Lokalhistoriske Forening havde 25-års jubilæum, og det blev bl.a. fejret med et årsskrift om de 'Enestående arkæologiske fund i Bramdrup' på Bestsellergrunden ved motorvejen. Samme år gravede museet i et stort område ved Rugmarken, i den nord-

lige udkant af Løgumkloster. Hvad der kom ud af den udgravning, kan man læse om i arkæolog Anders Hartvigs artikel 'Rugmarken - En bebyggelse fra yngre romersk og ældre germansk jernalder', som bringes i årbogen for Løgumkloster.

Mange af årsskrifterne bringer aktuelt stof, der dokumenterer foreningen og lokalsamfundets historie. En af dem, der i særlig grad har dokumenteret året, som gik, eller aktuelle begivenheder, er årbogen fra Bredebro, 'Æ Hjuulspor', som starter med 'Glimt fra 2009-2010' og følger op med artikler om de aktuelle egnesspil 'Højt til himlen', 'Årets hus', diamant- og guldkonfirmander, afstemningsfesten og en aftentur til Gram Slot. Det sidste illustrerer mere end noget andet den spændvidde, som præger de lokalhistoriske årsskrifter.

To artikler fra året der gik

De lokalhistoriske årbøger for 2010 er rige på stof. Redaktionen har venligst fået lov til at bringe to af artiklerne.

Billeder spiller de fleste steder en central rolle i det lokalhistoriske arbejde, men det er yderst sjældent, at man lærer de professionelle fotografer nærmere at kende. Selv et billede af fotografen kan det være vanskeligt at skaffe. En undtagelse finder man i artiklen 'Augustenborg-fotografen Richard Reich', hvor Arild Richard Larsen fortæller om sin bedstefar. Den anden er Peter A. Petersens erindringer 'Mine oplevelser med gymnastikken!', som bringes i 'Broagerland'. Artiklen er skrevet med en smittende glæde om hans oplevelser med gymnastikstikken og idolet Niels Bukh. Artiklen vil blive bragt i næste nummer.

Redaktionen takker de to forfattere og redaktører for tilladelse til at bruge artiklerne. ■

Indleverede årbøger

Årsskrift - 2011. Lokalhistorisk Arkiv for *Augustenborg* kommune. 40 sider, ill.

Broagerland XVI. Udg. af Lokalhistorisk Forening for *Broagerland* 2010. 100 sider, ill.

Lokalhistorisk Forening for *Bevtoft* og *Tirslund* Sogne. Årsskrift fra arkivet 2010. 34 sider, ill.

Æ Hjuulspor. Udg. af Lokalhistorisk Arkiv, *Bredebro* 2010. 72 sider, ill.

Historisk årbog for *Bov* og *Holbøl* sogne. Årgang 33. 2010. 70 sider, ill.

Årsskrift 2010. Historisk Sogneforening for *Bovrup* og *Varnæs* 2010. 106 sider, ill.

Egen sogns Lokalhistoriske Forening. Årsskrift 2010. 44 sider, ill.

Årsskrift 2010. *Ensted* Sogns Lokalhistoriske Forening. 64 sider, ill.

Historisk Årbog for *Felsted* sogn. Nr. 28. 2010. 112 sider, ill.

Årsskrift 2010. Lokalhistorisk Arkiv for *Gram* og Omegn. 34 sider, ill.

Årsskrift 2010. Historisk Forening for *Graasten* by og egn, nr. 36. 71 sider, ill.

Langs Fjord og Dam. Lokalhistorie omkring *Haderslev*. Udg. Forlaget Gammelting 2010. 95 sider, ill.

Gammelt Nyt 2010. *Halk-Hejsager* Lokalhistoriske Forening. 51 sider, ill.

Bagværk fra mors og bedstemors tid. Årsskrift 2010, udg. af Lokalhistorisk Forening og Arkiv for *Hejls-Hejlsminde* 2003. 97 sider, ill.

Hoptrup sogns Lokalhistoriske Forening 2010. 27. årg. 48 sider, ill.

Lokalhistorisk Forening for *Hørup* Sogn. Årsskrift nr. 29 - 2010. 40 sider, ill.

Lokalhistorisk Forening for *Jegerup* Sogn 2010. 63 sider, ill.

Historisk Forening for *Løgumkloster* Kommune. Årsskrift 2011. 60 sider, ill.

Det gamle *Løjt*. Udg. af *Løjt* Lokalhistoriske Forening 2010. 104 sider, ill. Årsskrift 2011, udg. af Lokalhistorisk Forening for *Nordborg-området*. 40 sider, ill.

Lokalhistorisk Forening for *Oksenvad* Sogn og Omegn. Årsskrift 2010. 28 sider, ill.

Historisk Forening for *Rødding-egnen* 2010. 115 sider, ill.

Lokalhistorisk Forening *Rødebro* 2010. 160 sider, ill.

Hvem var de? Kendte personer på *Skærbækegnen* 1500-2010. Fra *Skærbækegnens* fortid nr. 25, 2011. 48 sider, ill.

Starup Sogns Lokalhistoriske Arkivforening 2010. 19 sider, ill.

Skrift for Historisk Forening for *Sundeved* 2010. 88 sider, ill.

Toftlund Lokalhistorisk Forening. Årsskrift 2011, årg. 5. 60 sider, ill.

Årbog 2010 for Lokalhistorisk Forening for *Vojens-området*. 24. årg., 67 sider, ill.

Lokalhistorisk Forening for *Vonsbæk* Sogn. Årsskrift 2010, 7. årgang. 20 sider, ill.

Glimt. Fra *Øster Lindet* sogns historie. Udg. af Lokalhistorisk Forening for *Øster Lindet* sogn. Nr. 24. 2010. 27 sider, ill.

Historier fra bybakken. Årsskrift for *Aabenraa* Byhistoriske Forening 2010. 60 sider, ill.

Aarøsund Lokalhistoriske Arkivforening 2009-2010. 52 sider, ill.

Augustenborg-fotografen Richard Reich

Af Arild Richard Larsen

Det er sjældent, at linsen rettes mod de professionelle fotografer bag kameraet. En undtagelse er Arild Richard Larsens artikel om sin bedstefar og fotograf i Augustenborg Richard Reich. Artiklen blev første gang bragt i årsskriftet for Augustenborg Lokalhistoriske Forening. Redaktionen takker Arild Richard Larsen og redaktionen af årsskriftet for at måtte bringe artiklen.

PAPA REICH BLEV FØDT den 10. maj 1872 og døde 7. september 1952. I en menneskealder havde han forretning og atelier i Augustenborg. Efter hans død videreførte datteren, Elisabeth Reich, fotoforretningen, indtil sygdom tvang hende til at stoppe, og hun døde allerede i 1960.

Papa Reich, hvis borgerlige navn var Richard Friedrich Wilhelm Reich, var gift med Elisabeth Doris Wilhelmine Bohlmann, født 20. juni 1872 og død den 9. august 1933.

De fik fire børn: Paul Carl Leonhard Reich, (21/4 1899 - 16/1 1954), Richard Johannes Wilhelm Reich, (15/6 1901 - 1983), Elisabeth Josephine Minna Ida Reich, (17/9 1903 - 30/4 1960), (som havde sønnen, Kurt Reich, min fætter), og Martha Lilly Reich. Sidstnævnte var min mor. Min mor

blev født den 3. oktober 1905 og døde den 25. november 1975. Min mor var gift med postmester Arild Otto Larsen, født 5. februar 1891 og død den 26. juni 1966.

Min far havde tre børn af første ægteskab, og med min mor fik han undertegnede, Arild Richard Larsen.

Det er temmelig begrænset, hvad jeg kan huske, idet jeg kun var godt ti år gammel, da min bedstefar døde, og min fætter Kurt godt elleve år gammel. Nogle papirer i min fars notater

*Richard Reich (1872-1952)
med et krus øl og sin pibe.*

Foto: Privat.

Foto: Privat.

Arild Otto Larsen og Lilly Reich (gift Larsen) foran Reichs fotoforretning i Augustenborg.

Elisabeth og Richard Reich i døren ved sølvbrylluppet den 20. juni 1922.

Foto: Privat.

fortæller en lille smule om, hvor Reichfamilien kom fra.

Slægten Reich

Joseph Reich, født i slutningen af 1780'erne, blev gift med Victoria Degler. Han var 'Rebmann', dvs. vinbonde, i Baden og formentlig indvandret fra Schlesien, hvor hans forfædre var ølbryggere.

Et af deres børn var Leonhard, født 13. november 1812, gift med Thekla i 1835, men den 20. november 1841 skete der en arbejdsulykke, hvor han styrtede ned fra et stillads og blev dræbt på stedet. Leonhard blev kun 29 år gammel. Hvor mange børn de nåede at få, vides ikke, men det ene af børnene fik sin fars fornavn, Leonhard, blev senere skræddermester. Han blev født 14. september 1836 og blev gift 2. juledag 1864 med Elisabeth Gipperich. De fik fem børn, hvoraf min bedstefar var det ene. Richard Friedrich Wilhelm Reich blev gift den 20. juni 1897 med Elisabeth Doris Wilhelmine Bohlmann, som var datter af en rig købmandsfamilie, Dietrich Wilhelm Bohlmann og Johanne Pauline Henriette Kalchbrenner, Hamborg.

Mine bedsteforældre kom fra Altona. Elisabeth Bohlmanns forældre var ikke meget for forbindelsen mellem min bedstefar og hende, men de unge trodsede forældrene og giftede sig. De flyttede nok til Augustenborg lige efter deres bryllup, altså nogle få år før århundredeskiftet til 1900.

Hvorfor de valgte Augustenborg, kan man kun gisne om, men valget kan skyldes, at det er en skøn egn og på dette tidspunkt en del af Tyskland.

Hjemmet

Storegade nr. 29 var den første bopæl, papa Reich havde i Augustenborg, men i 1897 byggede Reich nr. 27. Naboen til venstre var Carl Ottos Herremagasin, (tidligere Brugsforening). På den anden side havde boghandler Dahl sin forretning.

Huset var et sønderjysk gavlhus med gavlen ud mod gaden. Det var i to etager samt en ubeboet loftsetage med et vindue helt oppe i gavlspidsen.

Indgangen var i gavlen. Fra hoveddøren var der en lang gang med røde og hvide fliser, som dannede et mønster. Få skridt efter hoveddøren lige til venstre var der en stue, og pa-

rallelt med denne stue var der en stue mere. Disse stuer blev ikke, så vidt jeg erindrer, benyttet til privat beboelse, idet det var her, folk blev budt ind, når de ventede på at blive fotograferet i atelieret, som lå på 1. sal.

Går vi ud i gangen igen og går imod døren for enden af gangen, var der, lige før gangen går vinkelret til venstre, en trappe, som førte op til 1. sal. Men vi går først ind ad døren, hvor den øverste halvdel af døren var delt med to vinduer med gardiner for. Døren førte ind til den private stue, hvor man opholdt sig. Stuen har været omkring 12 m². Langs den højre væg var der et langt arbejdsbord med noget brun, korkagtig beklæd-

Richard Reich var ikke kun aktiv i sit atelier, men også udenfor. Her har han foreviget et jazzorkester, som spillede ved en festlig lejlighed i Augustenborg Roklub 1926.

Fritz Duus viser stolt sin motorcykel 'Æ 382' frem.

ning. På gulvet var der linoleum. På arbejdsbordet var der arbejdsredskaber, som blev anvendt i fotoprocessen. Der stod også et større apparatur, som man brugte til at blanke og tørre billeder. Efter tørring og blankning blev billederne klippet til, så de fik en bølget kant.

Næsten lige inden for døren havde min fætter, Kurt Reich, sine legesager i et skab under arbejdsbordet.

Ud mod haven og gården var der et stort vindue og et større arbejdsbord, hvor min tante sad og behandlede billeder, retoucherede som det hed. På den tid var der ikke noget, der hed computere, hvor man kunne billedbehandle, det var manuelt arbejde. På arbejdsbordet var der en skråtstillet træplade, hvor de billeder, der skulle retoucheres, var monteret i en ramme, medens de blev bearbejdet. På den måde havde man også en god ar-

bejdsstilling. Farvebilleder havde på den tid endnu ikke vundet indpas. Ved retouchering af billeder brugte man et skarpt instrument, hvor man fjernede uregelmæssigheder i billedet. Bagefter blev der anvendt forskellige blyanter til at retouchere med.

Langs den anden langvæg var der en sofa, som var min bedstefars faste plads. Foran sofaen var der et stort spisebord med spisestuestole.

Ved endevæggen ud mod gangen var der et stort skab. I hjørnet stod kakkellovnen. Gik man fra stuen og ud i entreen igen og lige til højre, var det temmelig mørkt, hvis lyset ikke var tændt. For enden af gangen var der en dør med et eller to trin ned til i et lille spisekammer. Døren til højre førte ud til køkkenet, hvor der lige indenfor til højre var et stort brændekomfur. Ved vinduet ud mod gården var der en temmelig lang og stor dyb

vask, som var delt i to. I den ene ende foregik skylningen af billeder mv., i den anden ende foregik madlavningen. Næsten overalt i huset, stødte man på noget, der havde med foto-processen at gøre.

Går vi ovenpå til 1. salen, var der lige oven for trappen en dør, som førte ind til et rigtigt gammeldags lokum, lugten kunne man ikke undgå. Til venstre gik man ind til privaten, hvor der var et værelse og et soveværelse. Gik man til højre, kom man ind i atelieret, som, jeg synes, var ret stort og meget lyst, for hele loftet bestod af små vinduer, og ud mod haven var der også vinduer. Jeg husker tydeligt, når det var regnvejrs, hvordan der stod spande rundt omkring i atelieret. Tilsyneladende havde man stort besvær med at holde glastaget tæt. Selv flere år efter Anden Verdenskrig var det nok vanskeligt at skaffe materialer til at tætte taget med.

Ved endevæggen var der et vægtæppe, som blev brugt som baggrundskulisse, når der skulle fotograferes. Til højre for dette tæppe var mørkekammeret, hvor alle billederne blev fremkaldt i forskellige fikserbade.

De store bokskameraer stod der selvfølgelig også. De var så gamle, at der endnu sidst i 1940'erne blev fotograferet med glasplader. Hvornår disse kameraer blev udskiftet, ved jeg ikke. Jeg tror, at man hurtigt fik skiftet disse bokskameraer ud med nyere kameraer. Jeg husker derimod tydeligt, at Elisabeth havde et Leica kamera, som var noget af det fineste på den tid.

På besøg hos papa Reich

Min bedstefar må alligevel havde været med på noderne. Jeg kan hu-

ske, at jeg har set nogle sort-hvide smalfilm, som jeg mener, bedstefar havde optaget. Det var den slags film, hvor personerne bevægede sig temmelig hurtigt.

Papa Reich, blev han kaldt i daglig tale af dem, der kendte ham godt, også af mange ude i byen. Hvorfor han blev kaldt papa Reich af de fleste, ved jeg ikke. Han var medlem af Augustenborg Frivillige Brandværn og blev senere æresmedlem. Brandstationen lå dengang, så vidt jeg husker, lige op ad det gamle kommunekontor.

Vi besøgte kun min bedstefar en gang om året, da det næsten var en dagsrejse at komme til Augustenborg. Vi boede på Djursland i en landsby, der hedder Ørsted, hvor min far var postmester. Når vi skulle til Augustenborg, tog vi rutebilen omkring kl. 7 om morgenen for at køre til Randers. Derfra gik turen med toget til Fredericia, hvor vi skulle skifte til toget, der gik til Tinglev.

I Tinglev skulle vi igen skifte over i et andet tog til Sønderborg. Fra Sønderborg kørte vi med de røde DSB rutebiler til Augustenborg, hvor vi ankom sidst på eftermiddagen. Vi havde ikke bil hjemme hos mine forældre, og det interesserede ikke min far, så han fik aldrig et kørekort.

En af de ting, som står lysende klart for mig, var, at min bedstefar var meget døv på sine gamle dage. Man skulle tale meget højt til ham, og han havde hørerør som Fru Fernando Møghe i Matador, og det kunne slås sammen.

Jeg syntes, det var meget skægt. En dag, hvor vi var på ferie, læste jeg i et Anders And blad, hvor der var en sang, som Anders And sang. Jeg be-

gyndte at synge verset højt, men bedstefar kunne ikke forstå, hvorfor de andre skreg af grin. Så jeg måtte synge/skråle den igen, det var efter egen melodi. Det mest besynderlige er, at jeg kan huske det vers endnu. Det lyder således:

*Oh skænk mig en grav,
ved det is-grønne hav,
hvor kun bølgerne hører min gråd*

Mærkeligt, at man kan erindre sådan en ting. Min bedstefar morede sig kosteligt over det, da jeg råbte/sang den ned i hans hørerør.

Min mor havde hele livet igennem en tysk accent, måske meget forståeligt eftersom de alle havde gået i tysk skole, og der som regel blev talt tysk imellem de fire søskende og bedstefar.

Min bedstefar nåede at blive 80 år.

Han nåede at fejre dagen, men han var på daværende tidspunkt mærket af sygdom og døde fire måneder efter sin 80-års fødselsdag.

Noget, der står temmelig tydeligt prentet i min bevidsthed, var, da papa Reich døde og skulle begraves. Han må være død hjemme, for den dag, han skulle begraves, kunne man ikke få kisten ud af døren. Den var for smal, så kisten måtte ud gennem et dobbeltvindue i gavlen.

Rustvognen holdt uden for huset, hvor der var strøet blomster på fortovet. Rustvognen blev trukket af to sorte heste, og selve rustvognen var bygget op med fire stolper og en overbygning. I gavlene foroven var der udskåret et mønster, og der hang nogle sorte gardiner ned.

Det var meget uhyggeligt at se for en tiårs knægt. ■

Richard Reich var frivillig brandmand gennem mange år, hvilket nok er forklaringen på dette billede af en slangevogn i Slotsallé.

Foto: Museum Sønderjylland, ISL-Lokalhistorie.

Set og sket i Grænselandet

Grænselandskronik

Af H.E. Sørensen

Skærpet grænsekontrol og 'trafikregulerende foranstaltninger' fyldte meget i de indenlandske og udenlandske aviser i april kvartal. H.E. Sørensen har fulgt debatten, som han betegner som hystrisk.

Grænsekontrol

Periodens suverænt varmeste emne har været genindførelsen af grænsekontrollen. Man skal vist helt tilbage til de nok så kendte Muhamedtegninger for at finde en myg, der er blevet pustet lige så effektivt op til en elefant, og hvor debatten bredte sig mere vildt. Dog i dette tilfælde uden vold og ambassadeafbrændinger.

Det hele startede med, at regeringen i april var i bekneb for et flertal til afskaffelse af efterlønsordningen. Finansministeren indgik derfor en aftale med Dansk Folkeparti, som stillede de manglende mandater til rådighed mod, at der blev genindført en vis kontrol ved grænsen.

Partiet udnyttede naturligvis situationen til at fremstille det opnåede resultat som en kæmpesejr. Samtidig forklarede regeringen det reelle indhold så ubehjælpomt, at det skabte tvivl om, hvad man egentlig var blevet enige om. Selv om formålet var at indføre en toldmæssig stikprøvekontrol på linje med den, man har i havne og lufthavne, var der nogle - både politikere og journalister -, der fremstillede det, som om man på det nærmeste ville lukke

grænsen til Tyskland og Sverige.

I TV-Avisen forklarede en såkaldt ekspert, EU-journalisten Ole Ryborg, hvad det hele gik ud på. Jo, hvis man f.eks. rejste fra København til Malmø, så skulle man ud af toget på grænsen og derefter gå gennem først en dansk og senere en svensk kontrol, hvorefter man kunne gå om bord i toget igen på svensk side, sagde den kloge mand. Og det ville i hvert fald ikke forkorte rejsetiden, sluttede han dystert.

Nej, det ville det ikke. Især ikke, hvis der var den mindste smule mening i, hvad han sagde. I de mange år, jeg har rejst rundt i Europa, har jeg i hvert fald ikke været ude for en sådan fremgangsmåde. Det er nok lidt svært at forestille sig, at Folketinget ville vedtage en grænsekontrol, der var skrappere end den, der fandtes mellem de østeuropæiske lande før murens fald.

Meningen var at få mulighed for at foretage en elektronisk scanning af de biler, der kører over grænsen, for at se, om de medbringer illegale passagerer eller interessante varer, ligesom der skulle kunne foretages manuel stikprøvekontrol. Statistisk ville ca. 99 pct. af grænsepassanterne ikke opleve andet, end at de skulle nedsætte farten, og at der måske stod en tolder i vejsiden, når de kørte ind i Danmark. Ganske enkelte ville blive viftet ind til en hurtig kontrol. Havde man rent mel i posen, ville det hele vare et par minutter.

Hysteriske reaktioner

Hysteriet kendte ingen grænser. For den nyvalgte overborgmester i Flensborg, SSW'eren Simon Faber, havde det nærmest karakter af et 'katastrofescenario', skrev JydskeVestkysten. "Det vil være et kæmpe tilbageskridt for det dansk-tyske samarbejde, hvis Dansk Folkepartis krav om at genindføre grænsekontrollen bliver til noget", sagde Faber og fortsatte med at skyde fluer med kanoner: "En ny grænsekontrol vil ødelægge den fælles vækst og fælles kultur, vi er godt i gang med at opbygge i grænseregionen. På begge sider af grænsen vil vi hver især igen blive udkant" (JV, 30/4).

Dansk fjernsyn gengav et såkaldt satirisk indslag fra tysk TV2 (ZDF),

hvor en reporter stod ved grænsen i Sød og fortalte, at han nu var ved 'Europas mest lukkede grænse'. Man skulle tænke sig godt om, inden man forsøgte at komme over. Men her var alligevel en, som ville prøve at komme ind i det 'lukkede land,' sagde han. Herefter så vi en mand, der løb frem over grænsen, vi hørte skud og så manden falde om - skudt ned af, hvad man måtte opfatte som usynlige, danske grænsevagter. Indslaget skulle helt klart henlede tankerne på Berlinmuren og de 'grænseoverløbere', som blev skudt ned af østtyske grænsevagter. Særdeles smagfuldt.

Ikke rigtig kloge!

Den tyske avis Hamburger Morgenpost bragte 10. maj en forside med

Grænsestationen i Kruså tegnet af kgl. bygningsinspektør Knud Lehn Petersen i nordisk modernisme og opført 1956. Bygningen blev under protester nedrevet i 2005. Nu skal der muligvis opføres nye tekniske anlæg i forbindelse med anden fase af aftalen mellem regeringen og Dansk Folkeparti.

Foto: Kim Furdal.

Foto: Museum Sønderjylland, ISL-Lokalhistorie.

Paskontrollen ved Kruså, der på travle tidspunkter kunne give anledning til kødannelse. Efter Schengen-aftalen må der ikke indføres sådanne foranstaltninger ved grænsen, der generer eller nedsætter trafikhastigheden.

billedet af en grænsebom med toldskilt og teksten: "Die spinnen, die Dänen!" - frit oversat: Danskerne er ikke rigtig kloge! (No., 12/5). Samme dag skrev Der Nordschleswiger i sin leder, at man måtte forvente "hindringer i rejsetrafikken", og at "ophidselsen herover rejste høje bølger i Tyskland". Avisen var således nærmest imod!

Det var den ikke ene om. Også Flensborg Avis havde fundet de store bogstaver frem. Chefredaktør Bjarne Lønborg skrev i en ledende artikel, at det var "dybt beklageligt", at regeringen betalte støtten til efterlønsreformen med et "populistisk trofæ" til Pia Kjærsgaard & Co. Det "vil realistisk set sætte en bremse på den fri

bevægelighed for især erhvervstrafikken, pendlertrafikken og desuden den private trafik hen over en af EU's indre grænser", fortsatte han. Ganske vist er det nødvendigt at "gøre en forstærket indsats for at bremse bl.a. østeuropæiske forbryderbanders hærgen", men "det er en illusion at tro, at udenlandske tyveknegte naivt vil forsøge at fragte deres varer hen over de officielle grænseovergange i stedet for at finde illegale veje til at komme ud af Danmark" (Fl.A., 12/5).

Men når nu Lønborg er enig med Dansk Folkeparti om, at det er 'nødvendigt' med en indsats, er det så ikke fornuftigt at begynde med de officielle grænseovergange? Det er trods alt her, trafikken findes, og det

er nok de færreste smuglere, der vil forsøge at køre deres biler over grænsegrøften mellem Rudbøl og Siltoft eller prøve at forcere Frøslev Mose. Så ville de i hvert fald blive nemmere at fange!

Afsporet debat

Så skulle man vel egentlig ikke tro, at debatten kunne blive mere afsporet. Men jo - det lod sig gøre.

EU-politikere med den danske kommissær Connie Hedegaard og formanden for kommissionen José Manuel Barroso i spidsen kritiserede i voldsomme vendinger den danske beslutning, som de fandt, var i strid med Schengenaftalen om de åbne grænser. Barroso fremsatte slet skjulte trusler om EU-sanktioner, og tyske politikere begyndte at advare deres landsmænd om at tage til Danmark

på ferie. Det fik i øvrigt flere danske politikere og kommentatorer til at hævde, at der skete et fald i turismen, samtidig med, at antallet af forudbestillinger på sommerhuse og campingpladser var større end nogensinde! (Fl.A., 9/7).

Udenrigsminister Guido Westerwelle talte med tung stemmeføring om, at Danmark ødelagde det gode forhold til Forbundsrepublikken, hvorefter Lene Espersen den 15. juni måtte en tur til Berlin for at forklare sin kollega, hvad det hele gik ud på. Også den tyske ambassadør i Danmark, Christoph Jessen, var ude med riven. I en debat med Pia Kjærsgaard først i juni sagde han, at genindførelse af grænsekontrol var en farlig "leg med nationalismens ild". Det fik Dansk Folkepartis leder til at sige, at måske skulle netop tyskerne være for-

Foto: Flensborg Avis.

Den 30. april blev en række gravsteder på kirkegården i Bov udsat for groft hærværk. Her er det gravstenen over kaptajn Hegermann Lindenkrone, der faldt under slaget ved Bov den 9. april 1848.

sigtige med at tale om nationalisme, og hvad den kan føre med sig (JP, 2/7). Det blev i TV-Avisen til, at hun havde 'trukket nazikortet', uagtet det faktisk var hr. Jessen, der gjorde det. Hermed var debatten endnu engang røget af sporet, og det blev ikke bedre, da DF's Peter Skaarup noget ubetænksomt skrev, at "for de skingre tyske politikere er udgangspunktet dårligt, fordi Tyskland i årevis har givet ly til Danmarks værste terrorist, SS'eren Søren Kam", der begik et bestialske mord under besættelsen (JP, 17/6). Pia Kjærsgaard udvidede 'anklagen': "Tyskland spiller rollen som 'tæskehold'. Alt, hvad der kan krybe og gå af ministre og ambassadører, er sat til at angribe Danmark" (JP, 17/6), hvorefter Mogens Lykketoft med den alvorstunge vægt, som er ham egen, advarede mod at "ødelægge det gode forhold til vor tyske nabo". Hvad det så alt sammen havde med et par toldkontrollører at gøre?

Trods det intensive propagandafelttog viste en meningsmåling foretaget af Rambøl Analyse, at 54,1 pct. af danskerne gik ind for en øget grænsekontrol, mens 40 pct. sagde nej og kun 5,9 pct. ved ikke (JV, 7/5). Få dage senere støttede både formanden for Tønder Handelsstandsforening Frank Hoffmann og direktør Mikael Olesen fra det internationale transportfirma Combino indførelsen af grænsekontrol. "Jeg synes, det er godt med mere kontrol. Det kan måske også være med til at beskytte de danske butikker", sagde Hoffmann, og Olesen fortalte bl.a. om trailere, der var stjålet i Padborg og fundet i Polen, hvorefter han fortsatte: "Så længe forholdene er ens for alle, giver det ikke problemer for os. Hvis der opstår

ventetid, vil det være en billig pris at betale for at få lidt hånd i hanke med, hvad der ryger ind og ud af landet" (JV, 13/5). Og tyske turister på en dansk campingplads sagde til TV-Avisen, at de havde fuld forståelse for den genindførte kontrol, og at de ikke havde følt sig forulempet.

Mindretallets reaktion

Så meget mere kunne det undre, at det danske mindretal optrådte nærmest aggressivt over for Danmark i denne sag. Partiets fire medlemmer af landdagen i Kiel tog initiativ til en fordømmende udtalelse, hvorefter de da også blev strøget blidt over nakkehårene af CDU (Fl.A., 27/5). Også i Flensborg amtsråd stod SSW i spidsen for en udtalelse, der dog kun blev vedtaget med et spinkelt flertal, idet adskillige fra de tyske partier enten stemte imod eller undlod at stemme. Men netop SSW's stemmer sikrede, at protesten mod Danmark blev vedtaget. Og blandt de ting, der kunne blive berørt af grænsekontrollen, fremhævede SSW's formand Flemming Meyer den fælles ambulancehjælp.

Det blev efterhånden for meget for Dansk Erhvervsforening i Sydslesvig, hvor formanden Gerd Pickardt på generalforsamlingen 9. juni sagde, at "SSW burde ikke iføre sig førertrøjen i kritikken af Danmark og dets folkevalgte politikere". Han fortsatte: "Jeg er forarget over tyske aviser og tyske politikeres udtalelser i de seneste dage, og den vogn bør vores mindretalsparti ikke hoppe på" (Fl.A., 11/6). Man må derfor konkludere, at erhvervslivet på begge sider af grænsen ikke kunne se de helt store problemer i forslaget, snarere tværtimod.

Heller ikke den tidligere landdags-

mand Karl Otto Meyer fandt, at grænsekontrollen kunne opfattes som en fjendtlig handling mod Europa. "Det er helt hen i vejret", sagde han og henviste til den kriminelle trafik over grænsen, som "finder sted i uhyggelig grad". Efter den milde retledning af sit parti sagde han, at "det grænseløse Europa", som bl.a. tyske og EU-politikere havde slået på i debatten, "er det rene pjat. Selvfølgelig skal vi have grænser. Vi skal fjerne grænsernes splittende karakter og bevare deres beskyttende karakter" (JP, 15/6).

'Den virkelige genforening'!

Man må nok sige, at debatten kom vidt omkring - for ikke at sige, at den røg ud ad tangenten den ene gang efter den anden. Således fandt formanden for SSW-Ungdom, Jan Karstoft, anledning til i TV Syd (22/5) at sige, at "det gik galt, da denne landsdel blev delt, men nu nærmer vi os igen hinanden". Det, som den unge sydslesvigske formand altså mener 'gik galt', var Genforeningen i 1920. Rent ud sagt: Mener formanden for de unge danske i Sydslesvig virkelig i fuld alvor, at vi skulle have undværet den? Og at fjernelsen af grænsekontrollen i 2001 var en større begivenhed end Genforeningen? Tegner han dermed de unge danske syd for grænsen?

Men han var på linje med højskoleforstander Thue Kjærhus, Rønshoved, der skrev, at "selv om datidens befolkning opfattede det som en genforening, må der ret beset være tale om en splittelse af Sønderjylland. ... Den virkelige genforening af Sønderjylland blev først gennemført 81 år senere. Først da Danmark gennem-

førte Schengen-aftalen 25. marts 2001, var Nord- og Sydslesvig (Sønderjylland) endelig atter forenet, som det havde været i 800 år. Nu kunne vi sønderjyder endelig atter færdes frit i landsdelen uden at skulle legitimere vores færden, som vi havde skullet siden 1920. ... DF's krav om en genindførelse af permanent grænsekontrol langs grænsen er derfor helt absurd. ... Det er en katastrofe for mange års godt arbejde mellem nord- og sydslesvigere, og det vil skabe utryghed på egnen" (JP, 24/5). Det skriver han virkelig. Papir er tålmodigt. Summen af vrøvl er uden ende.

Sammentømret samarbejde

Folketingsmand Søren Krarup fra Dansk Folkeparti, valgt i Sønderjylland, blev så vred på det danske mindretal, at han i flere læserbreve gik i rette med partiet for dets protester mod grænsekontrollen og dansk politik i det hele taget og spurgte, hvad meningen egentlig var. Mindretallet havde 'skuffet' ham. For vi er vel landsmænd? Om det 'grænseløse Europa' skrev han, at det tværtimod er det modsatte, der er tilfældet. "Europa er nationernes Europa. ... For vi er hver for sig nationer. En nation består af et folk, og et folk har en grænse. Kun således er der tale om nation og folk" (JV, 11/6).

Regionsrådsformand Carl Holst søgte at gyde lidt olie på de oprørte vande. "Stop nu hysteriet", skrev han. "Jeg er heller ikke så bekymret for den øgede grænsekontrol, ... for selvfølgelig vender vi ikke tilbage til tiden før Schengen. ... Det må naturligvis ikke komme til at genere de pendlere, virksomheder og borgere, der er vant til at færdes frit hen over

grænsen". Han fortsatte: "Derfor ærg-
rer det mig at se formanden for det
danske mindretals parti SSW, Flem-
ming Meyer, gå ud med meldinger
om, at vort ambulancesamarbejde er
truet. Nej, naturligvis er det ikke det.
... Jeg tror, at Flemming Meyer og an-
dre debattører i denne sag har glemt,
hvor fasttømret vort samarbejde er i
dag. Så at tro, lidt flere stikprøvekon-
troller og en nedsat hastighed ved
grænsen kan ødelægge det stabile
fundament, vi har lagt gennem årtier,
er hysteri". Hvorefter han tilføjede
helt relevant og med adresse både til
mindretallet og især de tyske flertals-
politikere syd for grænsen: "Besparel-
serne på det danske mindretal, de
danske skoler og Flensborg Universi-
tet er en anden langt alvorligere trus-

sel" for forholdet mellem dansk og
tysk og dermed samarbejdet hen over
grænsen.

Følelsesadministratoren.

Ideen om et såkaldt 'forsoningsmo-
nument' på Dybbøl (udført af den ty-
ske kunstner Anselm Kiefer) støttes
varmt af Grænseforeningens for-
mand Finn Slumstrup og general-
sekretæren Knud-Erik Therkelsen.
Det må efter deres egen mening veje
meget tungt, for Therkelsen påstår
selvbevidst, at foreningen (og det må
vel betyde ham selv!) "administrerer
følelserne i grænselandet" (Grænsen,
3).

Undskyld mig, men hvem har givet
Grænseforeningen og hr. Therkelsen
det mandat? Jeg tror nok, folk både

*Den 21. juni startede årets egnsspil 'Brød og død' i Løgumkloster, som blev opført
på græsplænen foran Løgum Kloster. Skuespillet tog publikum tilbage til 1251 for
at opleve drab og kærlighed, helte og skurke.*

Foto: Hans Christian Gabelgaard, JydskeVestkysten.

nord og syd for grænsen selv er i stand til at 'administrere' deres følelser - også uden indblanding fra hr. Therkelsen - eller for den sags skyld formand Slumstrup.

Selv Grænseforeningens hovedbestyrelse synes åbenbart, at formanden og hans generalsekretær er gået for vidt. Ganske vist udtaler man føjeligt, at "et sådant monument godt kan placeres på Dybbøl", men man vil dog ikke have det stående i Skanse 4, da det "ville være for demonstrativt i forhold til møllen" (Grænsen, 3).

Med andre ord, man er lidt lunken over for tanken. For hvis man af hensyn til Dybbøl Mølle ikke vil have monumentet i Skanse 4, hvor vil man så have det?

Lad det være klart: Jeg har intet imod tyskere. Og jeg har intet imod et forsoningsmonument. Men der må være andre, mere rimelige placeringer. Jeg kan udmærket forestille mig to. Det ene er på plænen ved grænseovergangen i Kruså, hvor den tidligere grænse- og toldkontrolbygning stod. Stedet ville være oplagt til et venskabsmonument mellem dansk og tysk. Det andet er Michaelis kirkegård i Fredericia, hvor de tyske faldne fra slaget den 6. juli 1849 ligger under en umarkeret græsplæne. Det ville være en fin forsoningsgestus at lade tyskerne opstille et gravminde på dette sted.

Tyske soldater og 5. maj

Det gode forhold, der hersker mellem dansk og tysk i grænselandet, skal naturligvis ikke forstyrres af emsige politikere og organisationsfolk, der ønsker at drive forbrødringstanken så vidt, at den ligner selvudslæt-

telse, ja næsten bliver en parodi på sig selv.

Således foreslog formanden for Folketingets forsvarsudvalg Hans Christian Thoning fra Oksbøl ved Varde ved Lysfesten på Haderslev Kaserne om aftenen den 4. maj i fuld alvor, at "tyske soldater fremover bliver inviteret med til at markere Haderslevs lysfest" - og dermed befrielsen i 1945 (No., JV, 6/5). I forvejen marcherer der tyske soldater under våben på Dybbøl den 18. april - på dagen for Dybbølslaget i 1864 (No., JV, 19/4).

Dette fik bestyrelsesmedlem i Grænseforeningen i Sønderborg, Flemming Nielsen, til at tale rent ud ved generalforsamlingen: "Personligt er jeg modstander af, at tyske soldater marcherer side om side med danske soldater 18. april. ... At det skal medføre mere forsoning, er en gåde for en del af bestyrelsen for Grænseforeningen i Sønderborg" (FL.A., 5/5). Samtidig vendte han sig mod hovedforeningens forslag om, at man fremover skulle bruge betegnelsen Slesvig frem for Sønderjylland, og kritiserede generalsekretærens og formandens uforbeholdne støtte til Kiefer-monumentet - uden at de nævnte spørgsmål havde været diskuteret med lokalforeningerne (FL.A., 5/5).

I JydskeVestkysten skrev redaktør Poul-Erik Thomsen i en leder med overskriften 'Grænseførelsen': "Grænseforeningen begår den fejl i lighed med flere andre, at der ikke længere må være en kant i forholdet mellem dansk og tysk. ... Men en fremstrakt lillefinger til tyskerne på Dybbøl betyder altså ikke, at de skal tage hele hånden. Og maj-befrielsen er alene en dansk sag. Grænsefor-

eningens opgave er 100 procent at støtte det danske mindretal i Sydslesvig. ... Det handler om mod til at være forskellige mere end om at gå og klappe hinanden på skulderen og dyrke en tiltagende dansk-tysk ligestyldighed" (JV, 7/5).

Flemming Nielsen sluttede sin betretning: "I en tid, hvor hovedforeningen har så travlt med at udviske landegrænsen, åbne sig ud mod 'en verden under forandring' og omfavne 'vore tyske venner', kunne jeg have lyst til at citere Grænseforeningens formål: "At støtte danskheden i grænselandet, særligt syd for grænsen, at udbrede kendskabet til grænselandets forhold samt at bevare og styrke dansk sprog og kultur" (Fl.A., 5/5).

Erhvervslivet

Sauer-Danfoss kom ud af første kvartal af 2011 med et overskud på 350 mio. kr., en forbedring i forhold til samme periode i fjor på 250 mio. (JV, No., 6/5). - Danfoss havde i samme periode en omsætning på 8,5 mia. kr. og en indtjening på 956 mio. kr. mod 401 mio. sidste år (JV, 17/5). Samtidig forventer koncernen stor fremgang i Sydkorea og Kina (JV, 14/5). - Vojens fjernvarme opfører Verdens næststørste solvarmeanlæg, som skal stå færdigt til efteråret (JV, 14/4). - Dayz, det tidligere Golf & Wellness på Rømø, solgte 140 boliger i påsken og har 75 købere på venteliste (JV, 27/4). - Findahls Møbelfabrik i Skærbæk, der brændte sidste år, genåbnede i nyopførte lokaler (JV, 2/5). - Priserne på rejer var så lave, at det ikke kunne betale sig for fiskerne på Rømø at sejle ud efter dem (JV, 13/5). - Frøs Herreds Sparekasse kåredes i Paris til Eu-

ropas bedste arbejdsplads (JV, 27/5). - Cimber Sterling A/S var i store vanskeligheder (JV, 27/5), men blev reddet nogle uger senere. - Henrik Frandsen, Ulleruplund ved Skærbæk, blev viceformand for Landbrug & Fødevarer samtidig med, at han fortsætter som formand for Sønderjysk Landboforening (JV, 27/5). - Gråsten Fjerkræ kom i afsætningsvanskeligheder efter fund af salmonellabakterier (JV, 10/6). - Fuglsangs bryggeri i Haderslev havde et underskud i 2010 på 4 mio. kr., mens maltefabrikken gav et overskud på knap 12 mio. kr. (No., 9/6).

DAGBOG

1. april: Et forslag om at udnytte dele af Sønderborg Sygehus til veterancenter, hvor hjemvendte soldater kunne få behandlet deres fysiske og psykiske skader, blev på det skarpeste afvist af veteranforeningen De blå Baretter (JV).

2. april: Med støtte fra Augustinusfonden og Ny Carlsbergfonden har Kunstmuseet på Brundlund Slot erhvervet et af maleren Franciska Clausens hovedværker (JV).

På Danevirke Museum åbner en permanent udstilling om det danske mindretal (Fl.A.).

4. april: Medstifter af SSW i 1948, partiets første landssekretær, senere byrådsmedlem og amtsrådsmedlem, W.L. Christiansen, Flensborg, dør, 90 år (Fl.A.).

8. april: Slotfeltladen ved Møgeltønder indvies som kulturhus (JV, No.).

13. april: Sandstenstavlen fra 1711 på den tidligere latinskole på Kirkepladsen i Tønder genopsættes efter restaurering (No., JV).

14. april: Regionsrådsmedlem og tid-

ligere amtsrådsmedlem siden 2002 Jytte G. Lauridsen, Aabenraa, dør, 57 år (No.).

15. april: SSW i Flensborg by og amt konstaterer pæn fremgang i medlemstallet på deres generalforsamlinger (Fl.A.).

20. april: Borgmester i Augustenborg 1986-93, ingeniør Regnar Liboriusen, dør, 75 år. - Revisor og tidligere formand for Handelsskolen og Handelshøjskolen i Sønderborg, Eduard Müller, dør, 87 år (JP).

29. april: Historikeren René Rasmussen modtager Sønderborg Grænsefor­enings ærespris (No.).

30. april: Adskillige gravsten på Bov kirkegård, bl.a. fra Treårskrigen, ud­ sættes for groft hærværk af to drenge på otte og ni år (Fl.A., JV). Få dage senere begås indbrud i Øster Løgum Kirke, hvor altertavlens Kristusfigur bliver stjålet og senere fundet igen (JV, 25/5).

3. maj: Et fredet stråttækt hus fra 1600-tallet i Ballum ødelægges ved brand (JV). Tre uger senere brænder et stråttækt hus fra 1775 i Skærbæk (JV, 26/5).

10. maj: Oldtidsmindet Hjulgraven i Hjordkær flyttes (Fl.A, No.).

Et storkepar slår sig ned i Hjemsted Oldtidspark ved Skærbæk. De får senere tre unger, som desværre dør af sult, trods forsøg på at udlægge daggamle kyllinger som foder (JV).

Aabenraa Sygehus skal have akutmodtagelse med speciallæger fra nytår (JV).

11. maj: Ni skoler i Haderslev kom­ mune mister overbygningen. I stedet oprettes fire såkaldte 'ungeuniverser' på Favrdal og Hjortebro-Hertug Hans i Haderslev, Poulsbjerg-Brengbjerg i Vojens samt Gram skole (JV).

12. maj: Vejdirektoratet skal sammen med Esbjerg og Tønder kommuner undersøge behov og muligheder for en evt. udbygning af hovedvej 11 (JV).

14. maj: Der skal optages en tv-serie om krigen i 1864 (JV).

23. maj: Den kendte sydslesviger Marie Meyer (gift med Karl Otto Meyer) dør, 84 år (Fl.A.).

28. maj: En beholder med fiskeensilage bryder sammen på Aabenraa havn, og 6000 tons oversvømmer en række haver og veje (JV).

30. maj: Danske Årsmøder afholdes i Sydslesvig (Fl.A.).

3. juni: Den europæiske mindretals­ union FUEV holder kongres i Eisenstadt/Zeljezno i Østrig (No.).

4. juni: Skolechef Karl Erik Olesen bliver Haderslevs æreshertug 2011 (JV). Det hidtil største skib, det 100 meter lange fragtskib 'Tri Star', anløber Rømø havn med 10.000 tons skærver til den ny havnekaj (JV).

8. juni: Rudbøl Grænsekro fylder 300 år (JV).

9. juni: Lars Søndergaard bliver ny træner for SønderjyskEs superliga­ hold (JV).

15. juni: Haderslev Kommune ønsker at samle alle højere uddannelser på et fælles Campus ('universitetsområde') (JV).

Kunstmuseet i Tønder åbner en ud­ stilling med malerier af Kehnet Niel­ sen (JP).

16. juni: 28 vadehavskunstnere ud­ stiller på Ecco-Centeret i Tønder. Samtidig afholdes det 19. Træskulp­ tursymposium i Emmerlev (JV).

17. juni: Tinglev Kirke får en ny klokke som testamentarisk gave (No.).

På 'Deutsches Museum' i Sønderborg åbner en permanent udstilling om

Den 10. maj slog et storkepar sig ned i Hjemsted Oldtidspark ved Skærbæk. Normalt stopper storkene ellers ved grænsen, da der ikke er meget at komme efter med effektiviseringen af det danske landbrug, der har fjernet mange af storkens spisesteder.

mindretallets historie (No., Fl.A.).

Den verdensberømte arkitekt Frank Gehry tegner en kunsthøll til 350 mio. kr. til havnefronten i Sønderborg (JV).

20. juni: Det tyske mindretal afholder Knivbjergfest med den socialdemokratiske folketingskandidat Anne Sina som festtaler (No.).

22. juni: En gruppe forældre ansætter en lærer til hjemmeundervisning af deres børn i protest mod nedlæggelsen af Jejsing skole og elevernes overflytning til Holmeskolen i Tønder (JV).

24. juni: Miljøminister Lykke Friis meddeler, at planerne om et gaslager

under Tønder by opgives (JV, No.).

25. juni: En jernalderlandsby udgraves ved Strandelhjørn (JV).

30. juni: Det ny danske forsamlingshus i Rendsborg-området, Ejderhuset i Bydelsdorf, indvies (Fl.A.). ■

Forkortelser

Fl.A.: Flensborg Avis

JP: Jyllands-Posten

JV: JydskeVestkysten

No.: Der Nordschleswiger

Hjemmebagt

Hanne Risgaard: *'Hjemmebagt. Korn, mel og bagværk fra Skærtøft Mølle'*. Gyldendal, København 2009. 260 sider, ill. Pris 300 kr.

Hvad skal vi med en bagebog mere? Hyl-derne hos boghandleren har i de senere år bugnet af koge- og bagebøger i et omfang, så det kan være svært at forestille sig, at der skulle være noget nyt under solen på den front. Men 'Hjemmebagt' er meget mere end en bagebog!

'Hjemmebagt' kan groft deles ind i to afsnit: Et indledende og selve opskrifterne. Den poetiske prolog slår tonen an: "En lille luftning, og en bittersød duft af korn rammer næsen. En overrumplende sansning. Et magisk øjeblik, løfterigt for den kommende høst. Rugen drær!"

I forordet bringer forfatteren magien fra rugmarken ned på et mere konkret plan og begrundet bogens eksistens med to pointer: 1) Godt korn og mel er en vigtig kilde til sundhed, og 2) vi kan alle lære at bage godt brød.

Fra bogens første del bør kapitlet 'At bage brød' især fremhæves: I 'Det nødvendige udstyr' gennemgås ønskværdige hjælpemidler i køkkenet. Det kan måske synes lidt voldsomt med bagespade, bagesten, hævetelt mv., men det skal man ikke lade sig slå ud af. I "De basale ingredienser" gennemgås melets bestanddele, forskellen på brødmel og kagemel, gær, salt, vand og diverse andre ingredienser. Det er i dette afsnit, at forskellen på stenformalet mel og valsemøllemler forklares, og myten om, at der i Danmark ikke kan produceres brødhvede, aflives. I 'Brødbagning trin for trin' giver forfatteren ti gode råd om, hvordan bageprocessen kan munde ud i et godt resultat, ledsaget af det væsentlige: Hvorfor, man bør følge disse råd. Her er udfordringen helt klart den æltemetode, læseren præsenteres for. Forklaringen fejler ikke noget, men det læres bare nemmere 'hands on'. I 'Byg, hvede, spelt og rug' indvies læseren i forskellen på og brugen af de fire kornsorter gennem tiden. Disse afsnit er nogle af bogens bedste - nærmest en slags dannelsesrejse, som jeg under enhver hjemmebager at foretage. Med dem i rygsækken er man klar til at give sig i kast med opskrifterne

og opleve dejens magi udfolde sig på køk-bordet og i ovnen.

Hovedvægten i opskrifterne er på brød i alle mulige afskygninger, eksempelvis kokottebrød med ramsløg, æble-dadelbrød og sødmælksfranskbrød for blot at nævne nogle få. Men bare rolig: Der er også lidt til den søde tand, ligesom sønderjyske specialiteter som gode råd, knæpkager og rugbrøds slagkage også er repræsenteret.

Et gennemgående træk ved mange af opskrifterne er hævetiden, der er længere, end mange måske er vant til - især i dag, hvor brødblandinger har gjort deres indtog i mange køkkenskabe. Hanne Risgaard har desuden gjort et særligt nummer ud af surdeje og diverse fordeje, der også er med til at forlænge hele processen. Mens guleroden giver store smagsoplevelser!

'Hjemmebagt' er en virkelig god bagebog, der emmer af fascination og begejstring over korn og mel, og som læser må man bare lade sig rive med. Som medindehaver af det økologiske gårdmølleri Skærtøft Mølle på Als ved Hanne, hvad hun taler om. De smukke, stemningsfyldte fotos og det lækre grafiske design ledsager Hanne Risgaards pædagogiske og inspirerende tekster hele vejen og gør, at 'Hjemmebagt' også er en fortrinlig bog bare at læse i. Men frem for alt formidler bogen 'bagelyst'! Så på med forklædet og ud i køkkenet. Velbekomme!

Anne Marie Overgaard

Dommedag Als

Tom Buk-Swienty: *'Dommedag Als 29. juni 1864'*. Gyldendal, København 2010. 474 sider, ill. Pris: 349 kr.

Først fik vi 'Slagtebænk Dybbøl', og nu er efterfølgeren 'Dommedag Als 29. juni 1864' kommet med den menende undertitel 'Kampen for Danmarks eksistens'. Og som sidst formår Tom Buk-Swienty at fastholde læseren fra første side frem til sidste, selv om vi godt kender slutningen på bogen. Den er mesterligt skrevet. På første side får vi, lige som i Slagtebænk Dybbøl, en cliffhanger, en indledning med titlen 'Tjørnehækken', der denne gang bringer os direkte ind i forventningerne og følelserne hos den unge Erik!

Skram, lige inden han for alvor træder ind i de blodige kampe ved landsbyen Kær og dermed ind i historien. Allerede på de to første sider spænder forfatteren således læserens forventninger til, hvad der skete med Erik Skram. Men inden vi får svaret i sidste del af bogen, tager Buk-Swienty os syv dage tilbage i tiden for at føre os kronologisk frem til de blodige begivenheder på Kærhalvøen, der blev så fatale for den danske helstat. Undervejs bygges dramaturgien op på alle planer af forløbet, fra de menige i felten, der betalte prisen med blod, over generalstaberne til regeringslokalerne. Det til tider svært forståelige stof formidles, uden at vi taber spændingen under vejs.

'Dommedag Als' er ikke videnskabeligt nybrudende. Men det er formidling på meget højt niveau. På et punkt har Buk-Swienty dog gravet et spadestik dybere, nemlig i spørgsmålet omkring Christian IX's rolle i det politiske spil. Vi vidste allerede fra Knud J.V. Jespersens bog 'Rytterkongen', at kongen kørte sit eget løb for at bevare helstaten. Her er det afgørende nye påvisningen af, at kongen tre gange forsøgte at få Danmark ind i det tyske forbund for dermed at bevare den danske helstat. Det gav meget presseomtale i store dele af den danske presse, som ikke var klar over, at Tyskland først blev etableret i 1871, og at forbundet kun var en løs sammenslutning af stater, lidt svarende til EU. Buk-Swienty beklagede selv, at dette tog fokus væk fra bogens tema, men mon ikke han i sidste ende var godt tilfreds med den betydelige presseomtale, dette hjørne af krigen gav bogen?

kf

Det sønderjyske bankeventyr

Ole Sønnichsen: 'På egne præmisser'. Syd-banks historie 1970-2010. 210 sider, ill. Pris: 149,95 kr. i bankens webshop.

Selvfølger er Sydbank det gennemgående tema i bogen, der blev udgivet i anledning af bankens 40-års jubilæum, men det er også en interessant del af Sønderjyllands nyere historie. Det er beretningen om en række fusioner, der ikke alle var lige heldige, men som førte til den store, landsdækkende bank, vi kender i dag.

En lang række tidligere og nuværende

medarbejdere har fortalt deres del af Syd-bank-historien til journalist Ole Sønnichsen, som igen beviser, at han er en god fortæller, der formår at gøre selv en umiddelbart tør bankhistorie læseværdig for andre end indforståede og involverede.

Den 15. juli 1970 skrev direktører og bestyrelsesmedlemmer fra den Nordslesvigske Folkebank i Aabenraa, Tønder Landmandsbank, Folkebanken for Als og Sundeved i Sønderborg og Graasten Bank under på fusionsoverenskomsten og skabte Sydbank A/S. Haderslev Bank skulle også have været med, men sprang i målet og lod sig i stedet opkøbe af en af de store københavnske banker, Privatban-ken.

Fusionen skyldtes ikke mindst direktøren i Tønder Landmandsbank, J.J. Paulsen, der også var byens borgmester. Allerede i 1955 havde han formuleret visionen for en stærk sønderjysk regionalbank, der under navnet Sønderjyllandsbanken skulle erstatte landsdelens fem store lokalbanker.

Der er sjove episoder om nogle af de tidligere bankdirektørers opfattelse af sig selv som konger i små kongeriger, og der sættes endog navne på de direktører, der var mest fodslæbende.

Bankens sjæl og rødder har udgangspunkt i Sønderjylland, men allerede i slutningen af 70'erne overskred banken Kongeåen sydfra. Virkelig skub i banken kom der med daværende amtsborgmester Erik Jessen som bestyrelsesformand og Carsten Andersen som først økonomidirektør og fra 1981 (som kun 36-årig) og helt frem til 2010 bankens dynamiske topchef og administrerende direktør.

Bogen er absolut ikke kun en opremsning af bankens fortræffeligheder. Eksempelvis erkendes det åbent, at fusionen med Århus Bank var en overtagelse med lidt ufine tricks blandet i.

Hen ad vejen skiftede banken slogan fra 'den sønderjyske bank' til 'den levende bank' og begyndte jævnlige at bruge vendingen om at være bank på egne præmisser.

Stor åbenhed er der også i fortællingen om den store fusion på hjemmebane -

Sønderjyske billeder - nu på nettet

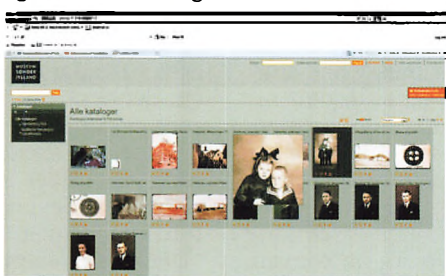
Af Kim Furdal

DET ER BLEVET HÆVDET, at vi lever i den billedmæssig middelalder, hvor billedet spiller en hovedrolle i formidling og oplysning. Det er nok en overdrivelse. Selv på internettet udgør tekst stadig hovedbestanddelen, men det siger noget om billedets stigende betydning i moderne kommunikation. Det er i dag vanskeligt at forestille sig en bog, en udstilling, en hjemmeside eller en folder uden brug af billeder. Billedmediet er budskabets tro følgesvend uanset budskabets indhold og platform. "Jeg ser de øjne, der har set kejseren", skriver den franske filosof Roland Barthes om sin reaktion på et billede af Napoleons ældste bror, Jérôme. Måske er det netop her, vi finder billedets store fascinationskraft. Billedet giver en direkte adgang til fortiden - men måske også et tunnelsyn af verden og historien.

Nu har Museum Sønderjylland taget konsekvensen af udviklingen og lægger sine billeder ud i et fælles, sønderjysk fotoalbum på nettet. Gennem de sidste par år har Museum Sønderjyllands tre afdelinger Sønderborg Slot, Arkæologi Haderslev og ISL-Lokalhistorie arbejdet på udvikling af en fælles database for afdelingernes billedsamlinger. Database 'Sønderjyske billeder' skal gøre afdelingernes samlinger på ca. 1.7 mil. billeder lettere tilgængelige for offentligheden og museets medarbejde-

re i det daglige arbejde.

I det digitale sønderjyske fotoalbum vil man kunne finde billeder fra de første daguerreotypier fra 1840'erne og frem til digitale billeder, optaget for få måneder siden. Emnemæssigt spænder billederne vidt, fra gader og huse i Aabenraa omkring 1900 over kongebesøg og Besættelsen til billeder af landsdelens mange bevaringsværdige bygninger og kulturmiljøer. Her er billeder af fotografer som bl.a. Peter Clausen (1885-1952) i Aabenraa, postkortfabrikant Carl C. Biehl (1872-1950) i

Gråsten og mange af Th. Christesens (1883-1958) billeder fra Besættelsen og Befrielsen af Danmark - for ikke at tale om de mange billeder, som museets medarbejdere har skabt gennem årene. Arkæologi Haderslev vil senere bidrage med bl.a. udgravningsbilleder og de mange genstande, som museets arkæologer har vristet ud af mulden siden oprettelsen af Haderslev Museum i 1887.

På nuværende tidspunkt rummer databasen ca. 10.000 billeder, men afhængigt af afdelingernes ressourcer vil den løbende blive opdateret med nye fund i museets billedsamlinger. Så kik ind på museets hjemmeside www.museum-sonderjylland.dk hvor der på forsiden vil ligge et link til Sønderjyske billeder. God fornøjelse med Sønderjyllands største fotoalbum! ■

- Arkæologi Haderslev
15. apr. - 31. dec. 'Starup - den forsvundne handelsplads'. Udgravning og fund fra vikingetidshandelsplads og kirkebyggeri.
18. juni - 23. okt. 'Alle tiders glasperler' - om alverdens glasperler gennem tid og rum.
Kulturhistorie Aabenraa
17. juli - 2. okt. Maritime Art Project/MAP. - Søfartshistorie fortolket af billedkunstnere og musikere.
Oldemorstoft, Bov
1. juni - 30. sept. 'Håndarbejde - er datidens nødvendighed blevet nutidens trend?'
Kunstmuseet Brundlund Slot
25. juni - 23. okt. 'Absolut avantgarde?' - Franciska Clausen 1921-1931.
Sønderborg Slot
18. maj - 25. sept. 'Fortællinger fra en by - tiden i Ribe'. - Fotografier af tidligere museumsinspektør og lektor ved Ribe Katedralskole, geografen Torkil Funder, Ribe.
Cathrinesminde Teglværk
22. juni - 30. okt. 'Det elektriske Sønderjylland'. - Elforsyningen og fremskridtet 1920-2000.
Kulturhistorie Tønder
2. juli - 9. apr. 2012 'Bore, Pi og Hüuw' - Hovedtøjs- og dragttradition fra Vadehavsøerne.
Drøhse Hus, Tønder
1. apr. - 30. dec. 'Smukke Sting' - 50 års korssting fra Haandarbejdets Fremme.
1. apr. - 30. dec. Kniplinger fra Museum Sønderjylland - Sønderborg Slot.
1. apr. - 30. dec. Kniplingsgaver 2009-2010.
Højer Mølle
2. apr. - 31. okt. 'Fra malaria til Margarethenspende'. Sundhed og sygdom på Vesteregnet omkring år 1900.
Skærbæk Museum
14. maj - 31. okt. 'Store drømme og jord under neglene'. Planer og realisering af en dæmning til Rømmø.
Kunstmuseet i Tønder
11. juni - 2. okt. Kehnet Nielsen - retrospektiv udstilling.
2. juli - 11. sep. 'Strude' - fotograf Trine Søndergaard.
Naturhistorie og Palæontologi, Gram
17. apr. - 31. dec. Danekræ fra Gram.
8. juni - 13. nov. 'Forhistoriske mennesker!' - Afstøbninger af kranier og kropsknogler.

Bliv løbende opdateret på

www.museum-sonderjylland.dk

fortsat fra side 235

med Sparekassen Sønderjylland. Det var ikke kun to arvefjender og blodige konkurrenter. Det var en bank og en sparekasse, der her blev gift. Det var to meget forskellige kulturer, der skulle forenes, og det blev absolut ikke nogen succesforestilling, måtte man senere erkende.

Ordet succes er dog kendetegnende for Sydbank, og beretningen om dens 40 første år kunne også være begyndt med "Der var engang...". Historien om den lille, sønderjyske regionalbank, der endte med at bide skeer med de store og selv blive en af de store, er noget af et eventyr. At banken meget bevidst har valgt at beholde hovedsæde i Aabenraa og tillige er en af Sønderjyllands største private arbejdspladser, gør ikke eventyret mindre interessant.

Finn Bach

Tønderhus

Lars Krants Larsen, Jette Linaa, Johannes Hertz og Inger Lauridsen: 'Tønderhus - en købstadsborg i hertugdømmet Slesvig'. Museum Sønderjylland 2010. 200 sider, ill. Pris: 198 kr.

Bogen indledes med en kort gennemgang af Tønders historie i Middelalderen. Herefter følger samme forfatters grundige fremlæggelse af resultaterne af de seneste arkæologiske udgravninger, afsluttende med et langt og godt afsnit om den historiske baggrund, hvor det afslutningsvis klogt påpeges, at de historiske og arkæologiske kilder i dette (og mange andre!) tilfælde ikke bekræfter, men supplerer hinanden.

Herefter følger en kyndig gennemgang af de mange genstandsfund, der naturligvis sættes ind i en historisk og kulturhistorisk sammenhæng - også dette er en

sand lækkerbissen for den arkæologi-interesserede læser. Det samme gælder det følgende afsnit, der fremlægger resultaterne af ældre udgravninger og iagttagelser i området, og hvori der redegøres for, hvad der skete på banken, efter at slottet var blevet brudt ned.

Bogens sidste afsnit, der handler om Tønder efter reformationen, bærer i modsætning til de øvrige præg af ikke at være skrevet af en ekspert på området, idet forfatteren jævnlige undrer sig over helt generelle forhold eller fremhæver dem som specifikke. Det er f.eks. ikke spor mærkeligt, at der er mange skomagere i Tønder, for det er der i alle købstæder, og at enhver ny konge eller hertug bekræftede byens privilegier, var ren rutine. Begrebet 'stavn' (grundstykke) er ikke almindelig kendt og burde derfor have været forklaret. Forfatterens overvejelser over, hvorvidt husenes trappegavle på Braunius' prospekt fra 1588 viser Tønders virkelighed eller blot er en signatur for byhuse, kunne med lethed have været afprøvet ved at sammenligne med samme værks prospekter over andre, nærliggende byer. Til gengæld er forfatteren tydeligvis på hjemmebane, når det gælder kniplingsindustrien - det afsnit er ganske glimrende!

Måske burde redaktøren have været lidt mere opmærksom på detaljer. F.eks. kaldes Tønders kirke både Sct. Nikolai, St. Nicolaus og St. Nikolai - de sidste to oven i købet i samme artikel (og mon ikke det havde været muligt at finde et bedre foto af kirken end det, der er vist på side 164?)

Trods indvendinger skal bogen roses som endnu et eksempel på de højt kvalificerede faglige publikationer, der i disse år udgår fra Museum Sønderjylland. Måske er bogen om Tønderhus lidt for arkæologisk indforstået til at fange den brede læserskare uden for Tønder, men fagfolk vil elske den!

Vivi Jensen

GRÆNSEFORENINGEN

FOR EN ÅBEN DANSKHED

- Demokrati, ytringsfrihed og ligeværd gælder for alle, også i forholdet til mindretal.
- Forankring i egen kultur er en forudsætning for at have forståelse for andre kulturer.
- Kulturelle mindretal er en vigtig ressource i et demokratisk samfund.
- Dansk sprog og kultur styrkes i mødet med andre sprog og kulturer.

Du er velkommen til at kontakte dine lokale formænd:

Sigrid Andersen
Rangstrupvej 20
6534 Agerskov

Jens Andresen
Tingvej 2
6535 Branderup

Andreas Brandenhoff
Vollerupvej 45
6392 Bolderslev

Erik Heissel
Venbjerg 33
Djernæs
6100 Haderslev

Kirsten Fanø Clausen
Brobølvej 7
Blans
6400 Sønderborg

Det er Grænseforeningens formål at støtte danskheden i grænselandet, særligt syd for grænsen, at udbrede kendskabet til grænselandets forhold samt at bevare og styrke dansk sprog og kultur.

Tlf. + 45 33 11 30 63 • info@graenseforeningen.dk • www.graenseforeningen.dk

Den Gamle Kirkegård

Af Gerret Liebing Schlaber

I STEDLØVENS GAMLE OG NYE STÅSTED, Den Gamle Kirkegård, er et af Flensborgs mest værdifulde ensembler af historiske mindesmærker. Den blev anlagt 1810-13 og er dermed en af Nordeuropas ældste kommunale begravelsespladser. Indtil da blev byens døde begravet på de små kirkegårde rundt omkring byens tre gamle hovedkirker Vor Frue, Sct. Nikolaj og Sct. Hans samt ved den tidligere Sct. Gertrud kirkes grund i Nørregade. Sidst i 1700-tallet var disse helt overfyldte og forholdene uhygiejniske. Dertil kom et stigende befolkningstal. Derfor gik flere og flere folk ind for at anlægge en ny begravelsesplads uden for byen. Problemet kendtes også fra andre byer, og i 1807 udstedte kong Frederik VI således en forordning, der fremover påbød at flytte kirkegårdene uden for de tæt bebyggede byområder.

I Flensborg gik man herefter hurtigt i gang med planlægningen, hvor den kendte arkitekt og bygmester Aksel Bundsen spillede en væsentlig rolle. Man valgte en langstrakt, men forholdsvis smal løkke på ca. 2,6 hektar på højden vest for bykernen. Bundsen tegnede kirkegårdens kapel, der endnu i dag anses for en klassicistisk perle i fjordbyen. Den 25. juni 1813 blev kirkegården formelt indviet, og siden da var det forbudt at begrave de døde andetsteds i byen.

Især de velhavende købmandsfamilier rejste meget imponerende gravminder over deres afdøde familiedlemmer, og mange af disse monumenter er endnu bevaret. Det var arverettighederne til netop disse

gravsteder, der forhindrede nedlæggelsen af kirkegården i 1906. På dette tidspunkt var byen vokset betydeligt, og kirkegården var for længst blevet for lille. Allerede i 1872 havde man anlagt en ny og langt større kirkegård vest for den gamle, og i 1902 købte byen arealet til anlæggelse af en endnu større kirkegård, den nuværende Fredshøj. Selvom nedlæggelsen kunne forhindres, kom Den Gamle Kirkegård ud af brug, og en lang række gravsteder er siden forsvundet. Kun undtagelsesvis har begravelser fundet sted på Den Gamle Kirkegård i 1900-tallet.

I dag er kirkegården fredet. Både det historiske parkanlæg og de stadigvæk mange gamle, i kunstnerisk henseende ofte meget betydningsfulde, gravmæler gør Flensborgs Gamle Kirkegård til et vigtigt minde om byens historie i 1800-tallet. Dertil hører gravminderne fra De Slesvigske Krige. Det mest iøjnefaldende af disse, 'Kæmpehøjen' til minde om de danske faldne fra slaget ved Isted 1850, bliver nu igen suppleret med den store bronzestatue, der i 1862 var blevet rejst som sejrsmonument, og som siden da har udviklet sig til en af de mest spændende kilder til regionens omtumlede historie. Med Istedløvens nyrejsning, nu som symbol for gensidig tolerance og forståelse, bliver Den Gamle Kirkegård endnu engang opgraderet, både som mindested, som en slags 'åben historiebog' og ikke mindst som seværdighed. Meget passende har kirkegården i over 100 år været nabo til byens museum. ■